

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

SABRİ TANDOĞAN'IN HAYATI VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Enes GÖKTAŞ

ANKARA - 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

SABRİ TANDOĞAN'IN HAYATI VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Enes GÖKTAŞ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Öncel DEMİRDAŞ

ANKARA - 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

SABRİ TANDOĞAN'IN HAYATI VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Öncel DEMİRDAŞ

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

1. Doç. Dr. Öncel DEMİRDAŞ
2. Prof. Dr. Mustafa AŞKAR
3. Dr. Öğr. Üyesi Edibe BOYRAZ

Tez Savunma Tarihi: 26.06.2024

Türkiye Cumhuriyeti

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Doç. Dr. Öncel DEMİRDAŞ danışmanlığında hazırladığım “Sabri Tandoğan'ın Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri (Ankara 2024) ” adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Enes GÖKTAŞ

30.07.2024

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR.....	IV
ÖN SÖZ.....	V
GİRİŞ	
ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ, KAYNAKLARI	
1.Konunun Önemi ve Amacı.....	1
2 .Konunun Kapsamı.....	2
3.Araştırmanın Yöntemi.....	2
4.Araştırmanın Kaynakları.....	2
BİRİNCİ BÖLÜM	
SABRİ TANDOĞAN’IN HAYATI VE ESERLERİ	
1. HAYATI.....	4
1.1. Doğumu ve Ailesi.....	4
1.1.1. Annesi.....	4
1.1.2. Babası.....	6
1.1.3. Babaannesi.....	6
1.2. Çocukluğu-Eğitimi-Askerliği.....	7
1.3. İş Hayatı.....	10
1.4. Evliliği.....	11
2.TASAVVUFİ ŞAHSİYETİ.....	16
2.1. İntisabı.....	17
2.2. Etkilendiği Şahsiyetler ve Münir Derman.....	19
3. ESERLERİ.....	23
3.1. Gönül Sohbetleri (Sabri Tandoğan, Gönül Sohbetleri, Ankara 2018, Sabri Tandoğan Kültür,Sanat ve Edebiyat Derneği Yayınları)	25
3.2. Bekleyiş.....	26
3.3. Rainer Maria Rilke.....	27
3.4. Şifa Notları.....	27
3.5. Sabri Tandoğan Kültür Sanat Edebiyat Derneği.....	28
4.ŞAHSİYETİ VE KİŞİLİĞİ.....	29
5. VEFATI.....	36
İKİNCİ BÖLÜM	
SABRİ TANDOĞAN’IN TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ	
1.TASAVVUF.....	38
1.1 Seyr u Sülûk.....	41
2.ŞERİAT-TARİKAT-MARİFET-TEVHİD.....	42
3. TARİKAT ADAP VE ERKÂNIYLA İLGİLİ KAVRAMLAR.....	45
3.1. Zikir.....	45
3.2. Murakabe.....	47
3.3. Sohbet.....	47
3.4. Sükût-Az konuşma.....	49
3.5. Oruç/Orucun Gayesi.....	49
4.HALLER-MAKAMLAR.....	49
4.1. Takva.....	49
4.2. Nübüvvet-Velayet.....	51

4.3. Keramet-İstikamet-Keşif.....	55
4.4. İhlas.....	56
4.5. Aşk ve Muhabbet.....	57
4.6. Fakr-Tevazu.....	57
5. MÜRŞİD-MÜRİD.....	59
6. TESLİMİYET-EDEP-HAYÂ-MEKARİM-İ AHLAK.....	60
6.1. Teslimiyet-Edep-Haya.....	60
6.2. Mekarim-i Ahlak (Güzel Ahlak) ve Sünnet.....	61
7.AKIL VE KALP.....	62
7.1. Kalb-i Selim.....	63
7.2. Hikmet.....	66
8.NEFİS-RUH.....	67
9. BELA-RIZA-SABIR-HAMD-ŞÜKÜR.....	70
9.1. Sabır-Şükür.....	71
10.İBADET-AMEL.....	72
10.1. Dua.....	73
11. DÜNYA-YAŞAMA SANATI-ÖLÜM.....	73
SONUÇ.....	75
KAYNAKÇA.....	77
ÖZET.....	80
ABSTRACT.....	81
EKLER.....	82

KISALTMALAR

a.s.	: Alehisselâm
b.	: İbn, bin
bkz.	: Bakınız
bsk.	: Baskı
C.	: Cilt
trc.	: Tercüme Eden
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ö.	: Ölüm
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
s.a.v.	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
ss.	: Sayfa Sayısı.
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik Eden
Ts.	: Tarihsiz
Vb.	: Ve Benzeri
Vd.	: Ve Diğerleri
Yay.	: Yayınları

ÖN SÖZ

Allah'a hamd, Rasulullah'a (sas.) sonsuz salat ü selam olsun.

Sabri Tandoğan Efendi pek çok fazileti ve ahlaki seviyesi itibariyle son devrin yetiştirdiği önemli gönül dostlarından biridir. Hayatı boyunca nezaketi, kibarlığı ve ilmi müktesebatını dışarı yansıtmadaki kemalatıyla etkili olmuş önemli bir şahsiyettir.

Onun vesilesiyle pek çok insanın hayatı müspet yönde değişmiş, dünya görüşlerine yeni bir ışık ve yeni bir renk katılmıştır. Onu tanıyıp hayatlarının bambaşka bir hüviyet kazandığını, mutluluk ve yaşam enerjilerinin arttığını ifade eden pek çok insan olmuştur.

Sabri Tandoğan çok mütevazı ve dervişane bir hayat yaşamıştır. Onun hayatı boyunca referansları Kur'an Sünnet ve bu istikamette yaşayan Allah dostları olmuştur. Dolayısıyla o sufi kişiliği ve bakış açısı ile ön plana çıkmıştır. Yaptığı sohbetlerde ve konferanslarda bu perspektifle olayları ele almıştır. Biz de bu çalışmamızda böylesine mühim bir şahsiyetin hayatını eserlerini ve tasavvufi görüşlerini ele almayı düşündük.

Çalışma, giriş, iki bölüm ve bir de sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın amacı, kapsamı, önemi, kaynakları hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Sabri Tandoğan'ın hayatı, eserleri ve şahsiyeti ele alınmıştır. İkinci bölümde ise eserlerinden yola çıkarak Tandoğan'ın tasavvufi fikirleri, düşünceleri değerlendirilmiştir. Sonuçta ise bulgular ve tespitler ortaya konulmuştur.

Tez süresince desteklerini gördüğüm başta danışman hocam Doç. Dr. Öncel Demirdaş'a, derslerinden ve fikirlerinden istifade ettiğim Tasavvuf Anabilim Dalı Başkanı muhterem hocam Prof. Dr. Mustafa Aşkar'a, tezi okuyup tavsiyelerde bulunan Prof. Dr. Vahit Göktaş'a, Doç. Dr. Sevim Arslan'a ve Dr. Öğr. Üyesi Edibe Boyraz'a, tashih konusunda kıymetli vakitlerini ayıran Hasan Kadir Tümbül Beyefendi'ye teşekkür ederim. Özellikle; Sabri Tandoğan Efendi'nin gönül dostları ve manevi evlatlarından; değerli bilgilerini ve hatıralarını bizimle paylaştıkları için *Sabri Tandoğan Kültür Sanat Edebiyat Derneği*'nin değerli başkanı Nermin Yılmaz ve dernekteki faaliyetlere katkıda bulunan Ayşe Polat, Bahtışen Kırzioğlu hanımefendilerin şahsında dernekte Sabri Tandoğan merhumun manevi mirasını devam ettiren tüm sevenlerine teşekkürü bir borç

bilirim. Tezi baştan sona okuyup değerlendirmelerde bulunan Esen Akdenizli hanımefendiye de şükranlarımı sunarım. Ayrıca eşim Sümeyye Nuriye hanıma ve kızım Ayşe Betül hanıma da teşekkür ederim.

Çalışmanın, bu önemli şahsiyetin tasavvufi yönünü ortaya koyma açısından az da olsa bir boşluğu doldurmasını ümit ediyorum.

Enes GÖKTAŞ

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ, KAYNAKLARI

1.Konunun Önemi ve Amacı

Sabri Tandoğan 17 Ağustos 1934-18.08.2015 yılları arasında yaşamış gönül ve fazilet ehli bir şahsiyettir. Yaşantısı, sohbetleri ve lıdığı vazifeler dolayısıyla gelecek nesillere örnek olabilecek önemli bir kişi olan Sabri Tandoğan'ın tasavvufi yönü de ayrıca dikkat çekmektedir. Bu mühim şahsiyetin hayatını ve tasavvufi yönünü ele almak tarihi bir vesika olarak faydalı olacaktır.

Sabri Tandoğan Efendi insanın manevi buhranlardan kurtuluşuna çareler sunmaktadır. Kişinin Allah'la, sanatla, güzellikle, sohbetle irtibatının sağlanması gerektiğine dikkat çekmektedir. Onun yaşamı tasavvufi bir teze konu olabilecek önemdedir.

Nermin Yılmaz Hanım Sabri Tandoğan'ı tanımının önemiyle alakalı şunları söyler:

“Sabri Tandoğan, büyük bir yaşama san'atı ustasıdır. Bütün insanlar Sabri Tandoğan'ı tanıdıkça, sevgileri, saygıları daha çok artacak, daha çok ilgi duyacaklardır. Bir süre sonra kitapları bütün dillere çevrilecek okullarda ders kitabı olarak okutulacaktır. Onun bizlere vermek için uğraştığı eğitim ile yaşamasını öğreneceğiz. Olaylar ve insanlar karşısında nasıl tavır alacağız, okul hayatında, iş hayatında nasıl başarılı olacağız, nasıl yaşarsak huzurlu ve mutlu bir hayatımız olur, nasıl sevilen ve saygı duyulan bir insan olabiliriz anlayacağız. Adım, adım bir insan, bir ülke, bütün bir insanlık kendilerini sıkan, usandıran, boğan daracık yaşantılarından kurtularak huzura, mutluluğa, güzele ulaşabilecek. Bu çağda insanlığın buna ne kadar çok ihtiyacı var.”¹

¹ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*

2. Konunun Kapsamı

Çalışmamızda Sabri Tandoğan'ın hayatına dair bilgiler yer almaktadır. Hayatı kronolojik sıraya göre ele alınmıştır. Yaptığı sohbetler ve eserleri, eserleri başlığı altında ele alınmıştır. Tasavvufa dair görüşleri ise tasavvufun temel kavramları bazında ortaya konulmuştur.

3. Araştırmanın Yöntemi

Sabri Tandoğan Efendi 2015 yılında vefat etmiştir. Yakın zaman önce yaşamış olması bize hayatına dair bilgilere ulaşma noktasında kolaylık sağlamıştır. Hayatına dair bilgiler hakkında yazılan eserlerden ve farklı mecralarda kendi verdiği bilgilerden yararlanılarak ortaya konulmuştur. Tasavvufi görüşleri ise yaptığı sohbetlerden derlenerek neşredilen kitaplardan istifade ile ortaya konulmuştur.

4. Araştırmanın Kaynakları

Sabri Tandoğan küçük yaşta annesinin doğru eğitimi sayesinde okuma aşkıyla ve kitap sevgisiyle büyümüştür. Hayatı boyunca düzenli bir şekilde kitap okumanın yanında, okuduklarını muhakeme etme yeteneğine sahip bir okur olarak ömür sürmüştür. Temelde Doğu ve Batı klasikleri olmak üzere sosyoloji, psikoloji, tarih, tasavvuf, tefsir, hadis, tıp, müzik, ekonomi ve resim gibi farklı alanlardaki okumaları onun derin bir kültür hazinesine ve ilmi derinliğe ulaşmasına vesile olmuştur.

Onun tasavvufa bakış açısını şu sözü ortaya koymaktadır: “Günümüz insanları sıkıntı ve bunalım içindeler. Bir kısmı bunalımdan kurtulmayı sigarada, uyuşturucuda, kumarda, cinsel sapıklıkta görmekte, bir kısmı da avuç dolusu ilaçlarda çare aramakta ve her geçen gün daha

büyük bir çıkmaza sürüklenmekte. Oysa önemli olan, çağın ve toplumun getirdiği rezilliklere karşı yiğitçe direnebilmek, karanlıkları aydınlığa çevirebilmektir.”²

Yeni Mesaj Gazetesi’nde yazdığı köşe yazıları, Haksesi, Aylık Dergi, Yoyav dergilerindeki yazıları ve TRT1 TRT2, TRT-İNT, GAP, Mesaj Tv. Meltem Tv, Kanal B gibi televizyon kanallarındaki Gönül Sohbetleri programlarından bazıları yazıya geçirilmiş ve kitap olarak neşredilmiştir. Sabri Tandoğan’ın eserlerinden, düşünce sistemini tespit etmemiz mümkündür. Bu eserlerin başında Gönül Sohbetleri 1-14 eserleri gelmektedir. Gönül Sohbetleri kitapları, Sabri Tandoğan Efendi’nin muhtelif konularda yapmış olduğu sohbetlerin bir araya getirilmesi suretiyle oluşmuştur.

Ayrıca Nermin Yılmaz Hanımefendi’nin uzun yıllar Sabri Tandoğan Efendi ile ilgili tuttuğu notlardan oluşan yayınlanmamış notları da tezimizin kaynakları arasında yer almıştır.

² www.gonulsohbetleri.net. (06.03.2022)

BİRİNCİ BÖLÜM

SABRİ TANDOĞAN'IN HAYATI VE ESERLERİ

Bu bölümde Sabri Tandoğan Efendi'nin hayatından ve eserlerinden bahsedilecektir.

1. HAYATI

1.1. Doğumu, Ailesi

Sabri Tandoğan 17 Ağustos 1934'te Ankara'da doğmuştur. Ailenin tek çocuğudur. Bir sohbetinde baba tarafından soyunun Ahmet Yesevi Hazretleri'ne dayandığını söylemiştir.³ Babası hukukçu annesi edebiyat öğretmenidir.⁴ Sabri Tandoğan çocuk şahsiyetinin 7 yaşına kadar geliştiğine inanmış biridir. Edebiyat öğretmeni annesinin bilinçli eğitimi sayesinde 3,5 yaşında okuma ve öğrenme aşkıyla dolmuştur. Kitapları çok seven, gece gündüz okuyup araştıran, okuduklarını hayata geçiren, yaşayan bir kişidir.

1.1.1 Annesi

Sabri Tandoğan'ın annesi Sabiha hanım babası Ahmet Rüştü Beydir. Sabri Tandoğan, annesini “dindar, inançlı, hem de ileri görüşlü” olarak tanımlar. Küçük yaştan itibaren annesi, ona sorumluluk vererek büyütmiştir.

Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, 7, s. 152. “Sabri Tandoğan ne hikmetse annesinin sütünü emmedi, o zamanlar yurt dışından gelen Fosfatin Falyer isimli bir mama ile büyüdü. Bir gün annesi işten gelirken eczaneye uğrayıp mama alacaktı fakat eczacı parasını bozamadı, siz daimi müşterimizsiniz sonra verirsiniz deyip mamayı verdi. Annesi eve geldiğinde, bakıcısı mamanın öğlen bittiğini bebeğin çok aç olduğunu söyledi. Hemen mamayı yapıp verdiler fakat Sabri Tandoğan içmedi, gece boyunca çok aç olmasına rağmen yine içmedi. Sabah olmuştu, Sabiha Hanım çok üzgündü ne yapacağını şaşırıldı, bunda bir hikmet var diye düşündü. Sonra birden mamanın parasını ödemediği aklına geldi hemen gidip parasını ödedi tekrar eve gelip mamayı yaptı, bu sefer biricik oğlu mamayı içmişti, o da huzur içinde okuluna gitti.” Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*.

⁴ Nermin Yılmaz, *Gönül Sohbetleri Ajandası*, Sabri Tandoğan Kültür Sanat ve Edebiyat Derneği trs. Ankara, s. 4.

Annesiyle ilgili Sabri Tandoğan Şu bilgileri verir:

Efendim benim rahmetli annem 3 dil bilirdi, edebiyat öğretmeni idi. Hayatta tanıdığım en kültürlü anne idi. Fakat bir o kadar da rıza ehli idi. 7 yaşında namaza başlamış, 75 yaşında Hakk’a göçtü. Hayatında bir tek gün, o günün namazını ertesi güne bırakmadı. Senenin 4/5 ini oruçlu geçirirdi. Annem Abdülkadir-i Geylani hazretlerine bağlıydı. Bir gün bana dedi ki; “Oğlum eğer, rabıta kurabilirsen, daraldığın bunaldığın zaman yardıma çağır, hazreti yardıma çağır, hezret gelir.” Bir iki kere çağırdım efendim, derhal himmeti var oldu.⁵ Sabri Tandoğan’ı annesi, fırsat buldukça oğlunu kucağına oturtur ve ona sürekli kitap okurdu, azıcık okumayı bıraksa Sabri Tandoğan huysuzlanır annesinin durmadan okumasını isterdi.⁶

“Sabiha Hanımefendi, altı yaşında annesini kaybetmiş, yedi yaşında iki ablasının vefatını görmüştü. Babası Rodos savcısıydı, o da silahını teslim etmeyi kabul etmediği için Yunanlılar tarafından esir edilip götürülmüştü. Düşünebiliyor musunuz, yedi yaşında bir kız çocuğu hayatta yapayalnız kalmış. Uzak bir akrabası yanına almış. İstemeyerek de olsa yardım etmiş. Sabiha Hanımefendi, bütün bu olumsuzluklar karşısında bir çelik metanetiyle davranmış. İnanılmaz, akıl almaz bir hayat mücadelesi vermiş. Hayat boyu bir kere bile ağzından bedbin, karamsar, umut kıran bir söz çıkmamış. Olaylar karşısında her zaman aslan gibiymiş. Ve bu haliyle oğluna hayatta en güzel şekilde örnek olmuş. Şartlar ne olursa olsun kale gibi dikilmek gerektiğini Sabri Tandoğan çok küçük yaştan itibaren annesinden öğrenmiş. Babası Yunan esaretinden kurtulana kadar unu yanlarına alan uzak akrabalarında kalmış O aile de çok cimriymiş. Sabiha hanımefendi o zaman daha çok küçük olmasına rağmen onların cimriliklerini hissetmiş, gündüzleri yol kenarlarındaki meyve ağaçlarından karnını doyurarak, akşam eve gidince de sofraya el uzatmamış. Babası esaretten kurtulunca Rodos’ta kalmayı uygun bulmamış, Ankara’ya gelmişler, bir mahalleye yerleşmişler. Sabri Tandoğan’ın babası da o

⁵ www.gonulsohbetleri.net (23.12.2021) Gavs-1 Azam ile rabıta

⁶ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*.

mahallede oturuyormuş. Sabiha Hanımefendi'yi işe gidip gelirken görüp, beğenmiş, babasından istemiş, evlenmişler.”⁷ Sabiha Hanım 27 Mayıs 1981'de vefat eder.

Nermin Yılmaz Hanım, Sabri Tandoğan'ın çocukluğu ile ilgili şu önemli tespiti yapar: “Sabri Tandoğan, babaannesi ve annesi olmak üzere İki veli hanımın elinde büyüdü. Bir kere bile ikisinden de din, iman, ahlak nutukları dinlemedi. O mübarek veli hanımlar sadece inançlarını yaşarlardı. Bunun söylemini yapmazlardı. Sabri Tandoğan onların hal dillerine bakarak daha çocuk yaşta İslam'a âşık oldu.”⁸

1.1.2 Babası

Sabri Tandoğan'ın babası Ahmet Rüştü Tandoğan daha on üç yaşında bir çocukken, babası Mehmet Efendi, O sıralar ortaya çıkan İspanyol nezlesi diye bir salgın hastalığa yakalanmış ve birçok kimse gibi kurtulamamış Hakkın rahmetine kavuşmuş. Annesi Ayşe Hanım eşini kaybettiği zaman yirmi beş yaşındaymış beşinci çocuğuna hamileymiş. Ahmet Rüştü Bey, kardeşlerinin en büyüğü olduğu için ailenin geçimi için çalışmaya başlamış. Ahmet Rüştü Beyefendi, hâkimdi. Ahmet Rüştü Tandoğan, 10 Mart 1969'te vefat etmiştir.

Sabri Tandoğan babasını “duygulu ama duygusunu akıyla frenleyen, otoriter, disiplinli, ölçülü, mesafeli, sevgisini fazla belli etmeyen” bir kişi olarak tanımlar.

1.1.3 Babaannesi

Sabri Tandoğan'ın babaannesinin ismi Ayşe Hanım'dır. Konya'nın Ermenek ilçesinde doğmuş, büyümüştür. Babaannesi ise hiç okula gitmemiş olmasına rağmen mahallede hemen herkesin akıl danıştığı bir kişi olarak Sabri Tandoğan üzerinde derin etki bırakmıştır. Ayşe Hanım maddi bakımdan eşinin vefatından sonra çok zorluk çekmesine rağmen hayatta hiçbir

⁷ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*.

⁸ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*.

şeyden şikayet etmemiştir. Sabri Tandoğan, hayatında babasından daha çok babaannesinden etkilenmiştir.⁹

Ayşe Hanım Sabri Tandoğan'a hâl diliyle örnek olmuştur hiçbir zaman bunu neden böyle yaptın dememiştir. İslam'ın bütün edebini, inceliğini, zarafetini, güzelliğinin kendisinde toplandığı mühim bir şahsiyet, veliye bir hanımdır.¹⁰

Sabri Tandoğan babaannesinin bazı sözlerini hayatı boyunca unutmamıştır. Bu sözlerden birkaçı şunlardır¹¹:

“Allah, kara gecede kara taşın üstündeki kara karıncanın bile rızkını düşünür.”

“Kış kışlığını, puşt puştluğunu yapar.”

“İt tekkeyi (takkeyi) ne yapacak, dingilderken düşürür.”

“Yağ yiyen köpek, tüyünden belli olur.”

“O kırk puştan kırk muşta yemiş.” (hayat tecrübesi çok olan kimseler için)

“Bir elin âsâ, bir elin kese olsun.” (kızdığı kimselere)

“Kuyruğu tava sapına dönmüş” (bir işten çok keyif almış kimseler için)

“Kâinatta iyi de var, kötü de var. Herkes kendi fitratının gereğini yerine getiriyor.”

1.2. Çocukluğu-Eğitimi-Askerlik Hizmeti

Sabri Tandoğan'ın çocukluğu Ankara'da geçmiştir. O, tüm eğitimini Ankara'da almıştır. Sabri Tandoğan'ın babası hukukçu annesi bir edebiyat öğretmeni olması ve annesinin bilinçli eğitimi sayesinde temel eğitimini çok iyi bir şekilde ailesinden almıştır. 3.5 yaşında okuma yazma öğrenmiş, ilkokula başladığında okuyup bitirdiği bir kitaplık dolusu kitabı olmuştur. Annesi ona okuma sevgisini aşılamış, şiirden tat almasını sağlamıştır. Birlikte kitap okuyup, okudukları bilgiler üzerinde/hakkında konuşmuşlardır. Ailenin tek evladıdır.

⁹ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*

¹⁰ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*

¹¹ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*

Çocukluğundan itibaren okuma yazma ve düşünmeye çok vakit harcamıştır. Tandoğan-yaşadığı süre içerisinde Türkiye'nin en büyük kişisel kütüphanelerinden birine sahip olmuştur. 15 yaşına geldiğinde çeşitli dergilerde yazıları yayınlanmaya başlamıştır.¹²

Ortaokul ve Lise yıllarındaki üzerinde tesir bırakan öğretmenleri şunlardır: Türkçe öğretmeni Cemile Aytaç, Resim Dersi öğretmeni Ressam Arif Kaptan, Müzik öğretmeni Faik Canselen.¹³ Hukuk Fakültesi'nde ise Ticaret Hukuku Profesörü Yaşar Karayalçın da beyefendiliği ve engin kültürü ile Sabri Tandoğan'ı etkilemiştir. Bunun yanında annesinin akrabası Saliha Güngören Hanım ve eşi Arif Güngören Beyefendi, Sabri Tandoğan için ömür boyu unutamayacağı iki seçkin insan olarak kalmıştır.¹⁴

Sabri Tandoğan çok çalışkan, inceleyen, araştıran ve daima hakkını arayan, savunan bir öğrencidir. Bu hasletlerini de hayatı boyunca devam ettirmiştir.¹⁵

Üç buçuk yaşında okuma ve yazmayı öğrenen Sabri Tandoğan beş yaşına geldiğinde bir bavul dolusu kitap okumuştur. İlkokula başladığında ise hepsini okuduğu bir kütüphane dolusu kitabı olmuştur. Sabri Tandoğan İlkokulu, Devrim İlkokulunda okudu. Devrim İlkokulu Ankara'da, Posta Caddesi'nde, şimdi Modern Çarşı'nın olduğu yerdedir.¹⁶ Sabri Tandoğan, Ortaokulu Atatürk Lisesinin ortaokul bölümünde bitirmiştir.¹⁷ Daha sonra Gazi Lisesinde

¹² Nermin Yılmaz, *Gönül Sohbetleri Ajandası*, Sabri Tandoğan Kültür Sanat ve Edebiyat Derneği trs. Ankara, s. 3.

¹³ Tandoğan, Faik Canselen'le ilgili bir hatırasını şöyle anlatır: "Lisedeki müzik öğretmeni Faik Canselen; içi dışı sadece aşk ve heyecan olan bir güzel insandı. Öğrencilerine faydalı olabilmek için içi titriyordu. Her gün okul bittikten sonra hiçbir ücret almadan okuldaki öğrencilerine müzik dersi verirdi. İleri Marşını o bestelemişti. Sabri Tandoğan ve arkadaşları o marşı okurken heyecandan tir tir titrerlerdi. Marşın ilk kıtası şöyleydi;

"Yürü, bu yol şeref, zafer yolu
Karşında bekliyor seni tanyeri
Yürü, atıl, devir karanlığı
Durma yürü haydi ileri"

Faik Canselen, Almanya'da Beethoven'i ihtisas konusu olarak seçmişti. Hem Beethoven'i hem de diğer büyük müzisyenleri öğrencilerine tanıttı. Özellikle Beethoven'in 'Dokuzuncu Senfoni' sini onlara sevdirdi. Sabri Tandoğan Beethoven'in 'Dokuzuncu Senfoni' sini her dinleyişinde heyecan duyardı." Yayınlanmamış notlar

¹⁴ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*.

¹⁵ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*.

¹⁶ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*.

¹⁷ Sabri Tandoğan, orta birinci sınıftayken resim öğretmenleri Sema Hanım Onlara büyük ressamların resimlerini gösterir, tanıtır. Bir gün Sema Hanım Leonardo Da Vinci'nin 'Mona Liza' tablosunu getirdi. Sabri Tandoğan o

okumuştur. 1957 yılında Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Stajerlik ve Yedek Subaylık döneminden sonra 1960 yılında Danıştay'a girmiştir.¹⁸ 1982 yılında Danıştay Üyeliği'ne seçilmiştir. Emekli oluncaya kadar Danıştay İkinci Daire Üyesi olarak vazifesine devam etmiştir.¹⁹

Onun okuduğu temel şahsiyetler arasında en çok şu isimler dikkat çeker: Yunus Emre, Mevlana, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Shakespeare, Dostoyevski, Rilke, Goethe.

Okuduğu ve hararetle tavsiye ettiği yazarlar şunlardır: Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar, Reşat Nuri Gültekin, Nezihe Araz, Cemil Meriç, Mehmet Kaplan, Yahya Kemal, Cahit Sıtkı Tarancı, Kemalettin Kamu, Ahmet Muhib Dıranas.

Sabri Tandoğan Hukuk Fakültesini bitirmiştir.

Sabri Tandoğan Efendi bir mülakatta “Efendim, Sabri Tandoğan’ı bize tanıtır mısınız? sualine cevap olarak oto biyografisini kısaca şu şekilde anlatır:

“1934 yılında Ankara’da doğdum. 3,5 yaşında okuma-yazma öğrendim. İlkokula başladığımda hepsi okunmuş olmak üzere bir kitaplık dolusu kitabım olmuştu. Bunda edebiyat

tabloya hayran oldu. Hemen bir ‘Mona Liza’ tablosu aldı. O günden sonra her gün o tabloya baktı, her baktığında farklı güzellikler görüyordu ve bir ömür boyu bakmaya doyamadı. Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*.

¹⁸ Nermin Yılmaz, *Gönül Sohbetleri Ajandası*, Sabri Tandoğan Kültür Sanat ve Edebiyat Derneği trs. Ankara, s. 3. Nermin Hanım şöyle anlatır: “Sabri Tandoğan, Ortaokulu Atatürk Lisesinin ortaokul bölümünde bitirmişti fakat orada liseye gitmek istemeyip. Ben Gazi Lisesinde okuyacağım dedi ve kayıt olmak için oraya gitti. Gazi Lisesinde, sen ortaokulu Atatürk Lisesinde bitirmişsin git Liseyi de orada bitir diyorlar. Ben orada okumam diyor, onlar da sen bilirsin yapılacak bir şey yok diyorlar. Sabri Tandoğan dosyasını koltuğunun altına alıyor ve eve geliyor ama çok üzgün. Alt katlarında oturan Şerife Hanım teyze onun çok üzgün olduğunu görüyor, Sabri Tandoğan’ı oğlu gibi severmiş. Yavrum diyor neden bu kadar üzgünsün. Şerife Hanım teyze, ben üzgün olmayayım da kim üzgün olsun, beni Gazi Lisesine almıyorlar, ben de o şımarık çocukların gittiği Atatürk Lisesinde okumam, benim tahsil hayatım bitti diyor. Şerife Hanım, yok yok hiç üzülme Gazi Lisesindeki müdürün hademesi Taşköprülü, benim hemşerim oluyor, ona söyleriz. Ben seni o okula aldirtırım, diyor. Sabri Tandoğan, içinden bir hademenin sözüyle olacak iş mi? Diye düşünüyor ama ses çıkarmıyor. Sabri Tandoğan, hiç itirazı sevmeydi. Hayatı boyunca birisi bir söz söylediği zaman onu dinler, üzerinde düşünür, vardır bir hikmeti derdi. Şerife Hanım teyze, yavrum yarın Gazi Lisesine git, hademe hanım seni kapıda bekleyecek. Ben ona söylerim diyor. Ertesi gün, üzerinde hademe önlüğü olan kısa boylu bir hanım, Sabri Tandoğan’ı alıp Müdür İhsan Üngüt’ün yanına götürüyor. Meğer herkesin çok korktuğu Frankeştayn lakabını taktığı müdür bu hademe hanımı annesi gibi sever ona sadece kendi kahvesini yaptırır başka hizmet gördürmezmiş. Hademe hanım kapıyı falan çalmadan direk müdürün odasına, kapıyı açtı ve girdi. İhsan dedi; Bu çocuk benim hemşerim Taşköprülü Şerife’nin manevi evladı, onu okula alacaksın. Müdür hademe hanımı o kadar çok seviyor ki emredersiniz anacığım diyor, derhal zile basıp baş muavini çağırıyor. Bu dosyayı alın, kaydını yaptırın, numarası ile bana getirin. Biraz sonra baş muavin geliyor. 29 Sabri Tandoğan olarak kaydı yapılıyor.” *Yayınlanmamış notlar*

¹⁹ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*

öğretmeni annemin de büyük etkisi oldu. Halen Türkiye'nin en büyük kişisel birkaç kütüphanesinden birine sahibim. Onbeş yaşında çeşitli dergilerde yazılarım yayınlanmaya başladı. Çok çalışan, inceleyen, araştıran ve daima hakkını arayan, savunan bir öğrenciydim. Gerçi hiçbir zaman bu huyum değişmedi. Dört fakültede okudum: Hukuk, Tıp, İlahiyat ve Felsefe. Ancak benim hayatta bir tek konuda ihtirasım oldu; o da insanı tanımak, anlamak hususunda. Bununca nihayeti yok... Dört ayrı fakültede okumamın nedeni de buydu. İnsanı ruh, beden, fikir ve sosyal yönleriyle bir büyük varlık olarak anlayabilmek ve tanıyabilmek... İnsanı anlamak ise, hayatı anlamak demektir. O zamanlar üniversite sınavı yoktu tabii. Sonradan çıkarılan bu sınavlar olmasa, daha çok fakültede okumayı düşünürdüm. Bütün hayatım okumakla geçti. Gece gündüz sürekli okurum ve okumalarım daima çok yönlüdür. Edebiyat, tasavvuf, tarih, tıp, sosyoloji, psikoloji ve felsefe en çok ilgilendiğim alanlar. Ancak benim için önemli olan satırlarda kalmayıp, öğrenilenlerin yaşantıya yansıtılmasıdır. Kullanılmayan bilgi işe yaramaz. Ayrıca güzel sanatları çok seviyorum. Edebiyat, şiir, müzik ve resimle daima ilgiliyim. Klâsik müziği çok severim, fırsat buldukça dinlerim. En sevdiğim ve beni en çok etkileyen yerli ve yabancı yazarlar ise Yunus Emre, Mevlâna, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Dostoyevski, Shakespeare, Rainer Maria Rilke ve Goethe olmuştur. Meslek olarak hukukçuluğu seçtim. 1999 yılında 39 yıl hizmet verdiğim Danıştay 2. Daire Üyeliğinden emekli oldum.”²⁰

1.3 İş Hayatı

Daha önce belirtildiği gibi Tandoğan Efendi Yedek Subay olarak askerliğini yaptıktan sonra askerlik dönüşü 1960 yılında Danıştay Hâkimliği sınavından bin kişi arasından birinci seçilerek sınavı kazanır ve Hâkim olur. Daha sonra 1982 yılında Danıştay Üyeliği'ne seçilir ve

²⁰ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, 7 (Üniversiteli Gençlerle Sohbet)

1999 yılında yaş haddinden emekli olana kadar Danıştay İkinci Daire üyesi olarak çalışır. Danıştay'da 39 yıl görev yapmıştır.²¹

1.4 Evliliği

Sabri Tandoğan'ın eşi Rana Hanım 16 Şubat 1926 da doğmuştur. Babası kaptan, annesi ev hanımıdır. Kendisinden iki yaş büyük Selma isminde bir de ablası vardır. Çocukluğu İstanbul'un Üsküdar semtinde geçmiştir.²²

Sabri Tandoğan, Danıştay'da Hâkim olarak işe başladıktan sonra iş yerinde tanıştığı kendisinden sekiz yaş büyük olan Rânâ Hanım'la 7 Mart 1962 yılında evlenir ve Rânâ Hanım vefat edene kadar 44 yıl bu evlilik sürer.²³ Rana Hanım 14 Şubat 2006 yılında vefat etmiştir.²⁴

Tandoğan'ın eşi Rânâ Hanım Danıştay savcısıdır. Rana Tandoğan'ın ressamlığı da vardır. Yaptığı tablolar herkesi hayran bırakmıştır. Rana Hanım'ın günlüklerinden oluşan *Günlüğümden*²⁵ isminde bir de kitabı yayınlamıştır.

Eşiyle mutlu bir evlilik hayatı sürdüren Sabri Tandoğan eşinin vefatından sonra da hep eşini hayırla yâd etmiştir. O, eşinden konu açıldığı zaman rahmetli eşini çok sevdiğini, ona hep saygı duyduğunu ve 44 yıllık evliliklerinin 44 saniye gibi geçtiğini söylemiştir. 26 O bu durumu şöyle ifade eder: Evliliğim kırk dört yıl sürdü. Eşim Rana Hanım savcı idi. Bir kere bile aramızda kırıcı bir söz söylenmedi. Üzücü bir durum olmadı. Kırk dört yılımız her an karşılıklı sevgi, saygı, anlayış içinde geçti."²⁷

²¹ Nermin Yılmaz, *Gönül Sohbetleri Ajandası*, Sabri Tandoğan Kültür Sanat ve Edebiyat Derneği trs. Ankara, s. 3.

²² Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*.

²³ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, 7 (Sabri Tandoğan İle Söyleşi)

²⁴ Nermin Yılmaz, *Gönül Sohbetleri Ajandası*, Sabri Tandoğan Kültür Sanat ve Edebiyat Derneği trs. Ankara, s. 3; *Gönül Sohbetleri*, 7 (Sabri Tandoğan İle Söyleşi)

²⁵ Rana Tandoğan, *Günlüğümden*, Siyasal Yay., Ankara 2003, ss. 272

²⁶ Nermin Yılmaz, *Gönül Sohbetleri Ajandası*, Sabri Tandoğan Kültür Sanat ve Edebiyat Derneği trs. Ankara, s. 3.

²⁷ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*.

Evlendikleri gece Rânâ Hanım bir rüya görür. O rüyayı Tandoğan Efendi şöyle anlatır. “Rânâ evlendiğimiz gece bir rüya görmüş. Bir pir-i fani rüyasında ona yaklaşıp “intibah ve inşirah” demiş ve kaybolmuş. Sabahleyin uyandığında bana sordu. “Sabri, bu rüyadaki sözler ne anlama geliyor?” dedi. Dedim ki, “Rânâ, artık senin için yeni bir hayat başlıyor, tamamen yeni bir hayat. İntibah bu. İnşirah da bu yeni hayattan duyacağın ferahlık ve saadet demek.”²⁸

Sabri Tandoğan Efendi evliliği ile ilgili bir hatırasını şöyle anlatır:

Yavrum, benim Rânâ’yla karşılaşmam tamamen Allah’ın bir takdiri idi. Ona rastlayıncaya kadar etraftaki kızlara bakıyordum, ben asla bu tiplerle anlaşılamam, diyordum. Birtakım teşebbüslerim olmuştu önceden, hani o kaşık olayı filân, ama hiçbirinden içime sinecek bir sonuç çıkmamıştı. Allah baktı ki bana kalırsa bu iş olmayacak, en nihayet karşıma Rânâ’yı çıkardı. Ben Danıştay’a girmeden üç ay önce Rânâ Danıştay’da işe başlamış. Daha önce SSK’da hukuk müşaviri olarak çalışıyormuş. Bir gün evlerine eski Danıştay üyelerinden olan bir tanıdıkları geliyor. Biraz sohbetten sonra Rânâ’ya nerede görev yaptığını soruyor. Rânâ da söyleyince, Danıştay’a geçmesini daha uygun bulduğunu belirterek bunun için aracı oluyor ve Rânâ kısa bir süre içinde Danıştay’da raportör olarak göreve başlıyor. Ben ise üç ay sonra sınava giriyorum ve bin kişi içinden birincilikle sınavı kazanıp Rânâ ile aynı odada görevlendiriliyorum. Hiç unutmam, işe başladığım ilk gün, on altı kişilik o salonun kapısını aralayıp içeri girdiğimde bir de baktım, tam karşımda Rânâ oturuyor. Üzerinde gri tayyör, içinde beyaz balıkçı yakalı kazak var. Ceketinin yakası böyle siyah kadifeden. Onu daha görür görmez içimden bir ses, “İşte Sabri”, dedi, “senin evleneceğin hanım bu.” Yani ben istesem de böyle bir şeyi ayarlayamazdım. Bu tamamen Allah’ın bir takdiri idi.”²⁹

Sabri Tandoğan Efendi’ye Rana Hanım’la gönül bağı oluşması esnasındaki iç sesle ilgili şu soru sorulur:

²⁸ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, 7 (Sabri Tandoğan İle Söyleşi)

²⁹ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, 7, ss. 122-158.

“Efendim, içinizden gelen o ses neydi?”

“O, Allah’ın sesiydi yavrum! Sonra bir yıl boyunca Rânâ’yı izledim. Hali, tavırları, konuşması, işini iyi yapması, etrafındaki insanlarla geçimi, giyinişi, oturup kalkması, edebi, hanımefendiliği... hepsine dikkat ettim. Rânâ bunların hepsinden tam not aldı.

Sonra bir gün ona evlenme teklif etmeye karar verdim. Rânâ Cumartesi günleri işten sonra eve geliyor, yemeğini yiyip, sonra bir opera sanatkârından şan dersleri almaya gidiyordu. Kendimce romantik bulduğum bir sahne tasarladım ve ona evden çıkıp şan dersine gitmek için otobüse bineceği durakta evlenme teklif etmeye karar verdim. O gün ondan önce gidip, durakta beklemeye başladım.

Yani onun Cumartesi programlarını biliyordunuz, nereye, kaçta, nasıl gittiğini? Peki, Rânâ Hanım sizi durakta görünce nasıl olup da veya niye orada olduğunuzu sormadı mı?

Rânâ bu, sormadı. Sadece karşılıklı selâmlaşıldı, hâl, hatır soruldu. Biraz sonra ona birden “Rânâ, hayat yolunda beni hayat arkadaşın olarak kabul eder misin?” diye sordum. Şaşırdı, “Pat” diye elindeki şan defteri yere düştü. O defteri hâlâ saklıyorum. Bulabilirsem göstereyim. Tabi durur muyuz, beyefendilik yaptık, eğilip yerden aldık, silip tekrar eline verdik. Rânâ sonra dedi ki, “Bir düşüneyim Sabri. Bana biraz zaman ver.” “Hayırlısı olsun, Rânâ” dedim. Sonra otobüs geldi, onu uğurlayıp döndüm.”³⁰

“Bu cevap beklediğiniz süre içinde ya kabul etmezse diye hiç endişe ettiniz mi? sorusuna Sabri Tandoğan şöyle cevap verir: “Hayır. “Allah’ım, hakkımda ne hayırlıysa o olsun.” diye hep dua ettim yalnız. Bir hafta sonra Rânâ bana, “Sabri,” dedi, “aramızdaki yaş farkı ileride sorun olabilir...” Ben de bunun üzerine ona dedim ki, “Rânâ, Peygamber Efendimiz gibi Yüce bir insan bile böyle bir evlilik yapmayı uygun bulduğuna göre, neden biz de uygun bulmayalım? Biliyorsun Peygamber Efendimiz evlendiğinde kendisi yirmi beş, Hz. Hatice

³⁰ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, 7, ss. 122-158.

Annemiz ise kırk yaşında idi.” Rânâ bunun üzerine “O zaman bana biraz zaman daha ver, tekrar düşünüyüm” dedi. Üç gün sonra da teklifimi kabul ettiğini söyledi. Ben vakit geçirmeden işi sağlama almak için “Bak Rânâ” dedim. “Ben düğün olayına karşıyım. Bu sonra aramızda bir sorun olmasın.” Rânâ kabul etti. Sonra nişanlandık. Sonra iş evlilik aşamasına gelince, Rânâ’nın ailesi düğün isteriz diye tutturdu. Ben de onlara “Eğer düğünde ısrar ederseniz yüzüğü her an çıkarmaya hazırım. Biz bu konuyu daha önce Rânâ ile konuşmuştuk.” dedim. Tehdit ettim yani. Bunun üzerine vazgeçtiler. Sonra işte nikâhımız oldu ve o kırk dört yıl süren rüya gibi, masal gibi yıllar başladı. Bir tek gün bile kavga, münakaşa etmedik. Bir tek gün aramızda para lâfı olmadı. Ne yiyeceğimizi hiç sorun etmedik. Rânâ uzun yıllar çamaşırlarımızı elinde yıkadı, çamaşır makinasını çok sonra alabildik. Birbirimize her zaman çok tatlı bir ses tonuyla hitap ederdik. İşyerindeyken bile Rânâ’yı gün içlerinde aramadan edemezdim. Hatta bazen birden çok kez aradığım olurdu. Bir gün üye arkadaşım rahmetli Selahattin Falay ile odamda oturuyorduk. Rânâ’yı telefonla aramam gerekti. Meğer Selahattin Bey bize kulak misafiri oluyormuş. Telefonu kapatınca, artık Rânâ’yla nasıl konuştuyusam “Sabri,” dedi, “iyi ki şimdi burada bir hanım yoktu...” Şaşırdım. Hayretle, “Niye ki Selahattin Ağabey, ne oldu?” dedim. “Niyesi var mı Sabri,” dedi, “eğer burada şimdi bir hanım olsaydı, senin eşine böylesine bir sevgiyle hitap ettiğini duysa, akşam eve gidince kocasıyla arasında olay çıkartırdı...” Yavrum, benim Rânâ ile olan evliliğim, Peygamber Efendimizin Hz. Hatice Annemizle olan evliliğinden sonra bana göre dünyanın en muhteşem evliliği idi.”³¹

“Efendim, peki evlenme teklif ettiğiniz veya bunu plânladığımız o günlerde, Rânâ Hanım’ın da size karşı bir ilgisi var mıydı, böyle bir şeyi seziyor muydunuz?” sorusuna Sabri Tandoğan Efendi tatlı bir tebessümle “Bilmem ki yavrum...” cevabını veriyor.³²

³¹ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, 7, ss. 122-158.

³² Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, 7, ss. 122-158.

Rana Hanım Sabri Tandoğan'dan yaş olarak büyüktür. Bu yaş farkının problem olup olmadığı sualine ise Sabri Tandoğan şu cevabı vermiştir:

“Allah şahittir, aramızda yaş farkı olduğu evliliğimiz boyunca bir tek gün aklımızın ucundan bile geçmedi. Benim için sadece Rânâ vardı, Rânâ için de sadece Sabri...”³³

Tandoğan çifti çok mutlu bir hayat yaşamışlardır.³⁴ Sabri Tandoğan ve Rânâ Tandoğan çiftinin çocukları olmamıştır. Ancak kendilerini seven ve sohbetlerine devam eden pek çok manevi evlatları olmuştur. Bu evlatları Tandoğan çiftinin vefatlarının üzerinden yıllar geçmesine rağmen onlar için mevlitler okutmakta, hayır yapmakta, sohbetlerini dinleyip

³³ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, 7, ss. 122-158.

³⁴ Sabri Tandoğan'ın mutlu evlilik için reçetesini burada alıntılamaı uygun gördük:

“Kıymetli yavrum, evlilik saygı ister, fedakârlık ister. Ben, aklıma geleni yaparım demek insanı bir yere götürmez.

1) Evlilik hayatına kesinlikle borçla girmeyin, özellikle de borçla düğün yapmayın, bu bana cinayet gibi geliyor.
2) Evliliği yıkan, hep benim dediğim olacak kavgası oluyor. Daha nikâh masasında ayağa basma olayı ile başlayan bu despotça zalimce tepişme evlilik boyunca devam ediyor.

Efendim, bütün mesele yaklaşımda. Biz insanlara sevgiyle, saygıyla, iyi niyetle, edeple, incelikle, tevazu ile yaklaştığımız zaman hiçbir evlilik boşanma ile neticelenmez. Hiçbir dostluk ve arkadaşlık yarıda kalmaz. Ama ben insanları uyaracağım, eleştireceğim, yargılayacağım diye yola çıkarsak evliliğimiz de rezil olur, dostluklarımız da.

3) Yuvayı dışı kuş yapar, dolayısıyla kadınlara çok iş düşüyor. Kadın hırçınsa o evde sürekli kavga döğüş olur. Erkek her akşam evine bir cenk meydanına geliyormuş gibi hissederse o evlilikten hayır gelir mi?

4) Ermenek'te bir söz vardır; erkek akşam evine girerken o kadar neşeli, hayat dolu, enerjik olmalı ki duvarda durmuş olan saat bile çalışmaya başlamalı.

5) Hastalıklar, çocukların beklenilmeyen okul masrafları, hiç umulmayan misafirlerin gelmesi gibi öngörülmeıyen haller için ayrılmış bir paranız olsun.

6) Arkadaş seçimini iyi yapın. Bir arkadaş seni en güzel yollara da götürebilir, en kötü, en rezil durumlara da düşürebilir. Özellikle aile görüşmelerinde son derece dikkatli olmak lazım. Dürüst, şerefli, iffetli, karakterli insanlarla görüşelim. Yuvamıza ne olduğu belirsiz insanları sokmayalım. Onlar arsızlık yapıp gelmek isterlerse, bir şeyler bahane edip kabul etmeyelim.

7) Evimizde daima bir çeşit yemek pişirelim, o bitinceye kadar başka yemek pişirmeyelim. Bunun sayısız sıhhi, ekonomik, sosyal faydaları oluyor.

8) Boşanma sebepleri olarak hep şiddetli geçimsizlik gösterilir. Daha fakültede okurken de buna inanmadım. Kanundaki “şiddetli geçimsizlik” ibaresinin yanına “hayır” demişim, “şiddetli sevgisizlik”.

9) Çevremdeki evliliklere bakıyorum. Aman Yarabbi; bazen insanı üzen, bazen tiksindiren nice durumlar. Neden böyle oluyor? Bazı kimseler bilgiç bilgiç başlarını sallayacaklar, ekonomik nedenler diye başlayan nutuklar atacaklar. Kesinlikle inanmıyorum. İnsan ayağını yorganına göre uzattıktan sonra mesele kalmaz. Asıl neden bence nefsin terbiye edilmemesi. Tahakküm kurmak, egemenliği altına almak illeti. İlle benim dediğim olacak derse her iki taraf da, o evde huzur, mutluluk, güzel geçim olur mu?

10) Bazı erkekler derler ki, “Aman benim için şişman zayıf hiç önemli değil, işte huyu güzel olsun.” filan. Bunlar edebiyat yavrum. İstisnasız her erkek için ilk aranan özellik görselliştir. Yani her erkek, anormal olmadıkça; şöyle dal gibi vücudu olan bir hanım ister. Bu realite yavrum. Kadın ruhu beslenmek ister. Kadın ruhunun gıdası, bazılarının sandığı gibi ne kaloridir, ne vitamindir, ne şudur ne budur. Kadın ruhunun gıdası iltifattır, güzel sözdür, tatlı sözdür, ilgidir, aranmaktır, hatırının sorulmasıdır. Ve en mühimi, günde en az bir kere ona “Seni Seviyorum” demektir. Kadın için asıl olan, dikkat edin buna, kadın kulağından yakalanır. Onun ruhuna kulağından inilir. Yani özeti şu, erkek için önemli olan görsellik, kadın için önemli olan işitme.” Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*.

arkalarından dualar etmektedirler. Onlardan aldıkları feyzleri başkalarına ulaştırmaya gayret etmektedirler.

2. TASAVVUFÎ ŞAHSİYETİ

Tandoğan Efendinin tasavvufî şahsiyet yapısından önce genel şahsiyet yapısına bakıldığında onun tam bir gönül insanı olduğu görülür. Yaşama sanatının ustasıdır ve pek çok kitap okumuştur. Sadece kitap değil hayatı da çok iyi okumuştur. Onun hayatındaki en mühim kelime sevgidir.

O hayatı boyunca hiç kimseyle kavga etmemiştir. Kimseye küsmemiştir. Yanlılarla mücadele etmiştir. Ama hiçbir zaman darılıp gücenmemiştir. Kendi dünyasını kurmuştur. Kırk dört yıl evli kalmış eşiyile bir gün bile münakaşa etmemiştir. Eşine daima nezaket ve saygı dolu davranmıştır. Bir tek gün eşine “Kalk bana su getir” bile dememiştir. Yanında ayak ayaküstüne atmamıştır. Her işini aşkla şevkle yapmış, sevilen sayılan bir kimse olmaya çalışmıştır. İnsanları ve hayatı güzel bir şekilde etüt ederek, anlamaya gayret etmiştir. Dünyadaki insanların tamamını kendine kardeş bilmiştir. Herkesin derdiyle dertlenme gayreti içinde olmuştur. Kendini dünyanın en mutlu insanı olarak görmüştür. Ona göre hayatı adam gibi yaşamak: Yeryüzündeki bir kum tanesinden gökyüzündeki Samanyolu’na kadar insanıyla, hayvanıyla, bitkisiyle, eşya ve cemadatıyla bütün evreni Muhammedi bir aşkla kucaklamaktır. O, hayata objektif bakmıştır. Çok güzel sentezler yapmıştır. Hep sevmiş çok sevmiştir. İnsanlara sadece Allah rızası için ayırım yapmadan hizmet etmiştir. Hayatının gayesi insanlara hizmet etmek olmuştur.³⁵ O, “Allah bana bu hizmeti son nefesine kadar nasip eder.” duası ve lise yıllarında yazmış olduğu bir şiirde bu arzusunu ve hedefini şu şekilde dile getirmiştir

“Hepsinin derdini paylaşmaya hazırım

Ne kadar kederli varsa kainatta

³⁵ Bkz Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, 7, ss. 122-158.

Sarmak, sarmak ister onları kollarım

Sıcacıktan, kardeşçe, dostça”³⁶

2.1. İntisabı

Zahiri eğitimin yanında hal eğitimine de önem veren Sabri Tandoğan tasavvufi manada en çok Münir Derman Hazretleri’nden etkilenmiştir. Ayrıca etkilendiği diğer şahsiyetler şunlardır: Samiha Ayverdi, Şemseddin Yeşil, Safiye Erol, Ahmet Kayhan.

Tandoğan Efendi “kırk mana büyüğüne hizmet ettim” demiştir³⁷ Ancak bu şahsiyetler arasında onun nezdinde Münir Derman Hazretleri’nin yeri farklıdır.

O kendisine gelen “Efendim, siz sohbetlerinizde kırk mana büyüğüne hizmet ettim demiştiniz. Bunların en sonuncusu galiba manevi hocanız Münir Derman Hazretleri’ydi değil mi?” sualine şöyle cevap verir:

“Evet. Ona gelene kadar birçok veli zat tanıdım. Ama Münir Derman Bey’i görünce ona âşık oldum, hayran oldum. Bazıları yurtdışında olmak üzere beş fakülte bitirmiştir. Yedi lisan bilirdi. Onun kadar kültürlü bir insan hiç görmedim. Operatör doktordu kendisi.”³⁸

Tandoğan Efendi “Münir Derman hazretleri ile tanışmanız nasıl oldu?” sualine şu şekilde cevap verir:

“Münir Bey o zamanlar çıkan “İslam” mecmuasında her ay yazı yazardı. O yazılara hayrandım. Bir gün dergiyi telefonla aradım, yazar hakkında bilgi istedim. Eskişehir’de operatör doktorluk yaptığını söylediler. Telefonla randevu aldım, Rânâ ile gittik tanıştık, elini öptük. Bana bir fotoğrafını imzalayarak hediye etti. Ondan sonra her hafta Cumartesi öğleden

³⁶ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, 7, s. 157.

³⁷ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, 7, ss. 148.

³⁸ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, 7, ss. 149.

sonra Rânâ ile Eskişehir'e onun sohbetlerini dinlemeye gider, Pazar dönerdik. Münir Bey çok özel bir insandı. Kırklardandı. Ölümünden önce açıklamıştı bunu.”³⁹

Yine Sabri Tandoğan Efendi bir mülakatında çok sevdiği ve etkilendiği Şemsettin Yeşil hazretleri hakkında “Şemsettin Yeşil Hazretleri'yle bizzat tanışmış mıydınız?” sualine cevap olarak şunları söyler:

“Evet. Onun İstanbul'da Etyemez'de babadan kalma bir konağı vardı. Orada her hafta sonu sohbet ederdi. Biz de Rânâ ile her hafta gider, onu dinlerdik. Onun sohbetlerinde bayılanlar olurdu. Çok tesirli idi sohbetleri. Çok önemli eserleri vardır. Çok şık giyinirdi. Bir de çok yakışıklı bir kimseydi. Ben daha ömrümde onun kadar yakışıklı ikinci bir kimse görmedim. Abdülkadir Geylani Hazretleri'nin soyundan geliyordu. Oradan da Peygamber Efendimize dayanıyordu soyu.”⁴⁰

Tandoğan Efendi Ahmet Kayhan Efendi'yle de tanışmış ondan da istifade etmiştir.

“Ahmet Kayhan Hazretleri'yle bizzat tanışmıştınız, değil mi?” sualine şöyle cevap vermiştir:

“Evet. O da büyük bir insandı. Gençliğinde hamallık yapmış. Vahdettin İstanbul'dan ayrılırken bavulunu o taşımış. Onun da evi herkese açıktı. Adeta çağın Mevlana'sı idi. Kimseyi ayırmaz, herkese sevgiyle ilgi gösterirdi. Ahmet Kayhan Hazretleri beni çok severdi. Ziyaretine gittiğim zaman gözleri parlar, yanına oturtur, çayını bana verirdi.”⁴¹ Yine o Ahmet Kayhan Efendi için “zamanın gavısı” ifadesini kullanır.⁴²

³⁹ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, 7, ss. 149.

⁴⁰ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, 7, s.151.

⁴¹ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, 7, s.152; Ahmet Kayhan Efendi ile ilgili bkz. N. Nur Kızıltepe, *Hacı Ahmet Kayhan Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı*, KDY Yay, İstanbul 2022.

⁴² Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, 7, s.152.

2.2.Etkilendiği Şahsiyetler ve Münir Derman

Tandoğan Efendi'nin Münir Derman'la, Ahmet Kayhan'la, Şemseddin Yeşil'le veya Samiha Ayverdi ile olan münasebetleri hiçbir zaman tarikatlardaki mürid mürşid ilişkisi şeklinde olmamıştır. Daha çok manevi rehber olarak onun bu önemli şahsiyetlerle önemli yakınlıkları olmuştur. O en çok da Münir Derman Hazretleri'nden manen beslenmiştir.

Münir Derman Efendi 1910 yılında Trabzon'da doğmuştur. 2 Aralık 1989 yılında Ankara'da vefat etmiştir. Kabri Yenimahalle Memlik köyündedir. Operatör doktor ve Melek hoca lakabıyla tanınmaktadır. İlköğretimini özel Fransız lisesinde yapmıştır. Üniversite eğitimini Fransa'da tamamlamıştır. Felsefe psikoloji ve tıp tahsilinin yanında Ezher Üniversitesi'nde ilahiyat eğitimi almıştır. Ömer İnan Efendi'nin manevi eğitiminden geçmiştir. Muhtelif yerlerde operatör doktor olarak görev yapan Münir Derman Efendi'nin “Allah Dostu Der ki Su” “İbn Arabi'den Nasihatler” başta olmak üzere pek çok eseri vardır.⁴³

Sabri Tandoğan Efendi Münir Derman Hazretleri'ni şu cümlelerle anlatır:

“Bazı kimseler vardır, onlarla tanışmak, görüşmek bir insanın bütün hayatını değiştirebilir. Dünya görüşüne yeni bir ışık, yeni bir renk getirebilir. O şahsı tanıdıktan sonra, hayat bambaşka bir hüviyet kazanır. İşte Doktor Münir Derman böyle bir insandı. Bir gönül sultanı, bir Allah dostu idi. Altmışlı yılların başı, Ankara'da bir dergi çıkıyor: İslâm Dergisi. Görür görmez çok beğendim, hayranlık duydum ve derhal abone oldum. Her sayısı birbirinden dolgun, birbirinden zengin. Hem bilim adamlarının, hem gönül insanlarının birbirinden güzel yazıları. O yazıları tekrar tekrar okuyor, doyamıyordum. Yalnız bir imza vardı ki, hayranlığımın da ötesinde beni büyülemişti. Doktor Münir Derman'ın yazıları “Allah Dostu der ki...” başlığı altında çıkıyor, okuya okuya ezberliyordum. Gün geldi,

⁴³ Geniş bilgi için bkz. Esragül Battal Bayraktar, Cumhuriyet Dönemi Mutasavvıflarından Doktor Münir Derman Hayatı Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri, Ankara Kalem Neşriyat, Ankara 2021.

kendisiyle tanışmak, elini öpmek, içimde biriken soruları sormak istedim. Soruşturdum, Eskişehir’de Devlet Hastanesinde operatör olduğunu öğrendim, telefon ettim, görüşme isteğimi bildirdim. “Hayhay, evlâdım” dedi, “Eskişehir’e buyurun, sizi bekliyorum”. Ve şükürler olsun beklenen gün geldi, Eskişehir’de Münir Bey’in odasındaydım. Hürmetle ellerinden öpüyorum, sohbet başlıyor. O gün ne kadar mutlu olduğumu, ne kadar huzurla olduğumu anlatamam. Karşımda olağanüstü bir insan vardı, sorularıma verilen cevaplar beni çok kısa bir zamanda içten fethetti ve o günden itibaren Münir Bey’i kelimelerle ifadesi mümkün olmayan büyük bir aşkla, heyecanla sevdim. Bütün varlığımla ona bağlandım. Artık her hafta sonu Eskişehir’e gidiyor, birbirinden güzel “inci dakikaları” yaşıyordum.”⁴⁴

Münir Derman ilmi yönden de yetenekli ve birikimli bir insandır. Tandoğan Efendi şöyle anlatır:

“Münir Bey çok yönlü bir insandı; bir yönüyle değerli bir bilim adamıydı. Hiçbir şeyi tesadüfe bırakmayan, kılı kırk yaran titizliğiyle her ameliyattan evvel tıp atlasını açar, ameliyat edeceği organı en ince ayrıntılarıyla incelerdi. Yüzlerce defa aynı ameliyatı yapmış olsa bile, yeni de incelemesini sürdürürdü. “Hayatta” derdi, “Tesadüf diye bir şey yoktur, o sadece lügatlerde olan bir kelime. Belli sebeplerden, belli sonuçlar doğar.” Altı dil biliyordu, Eskişehir’de hizmet süresi bitip emekli olduktan sonra Almanya’ya gitmişti, oradaki profesörler Münir Bey’in Almancasına hayran olmuşlardı. Lise tahsilini yaptığı Trabzon’da okulunu birincilikle bitirmiş, mükafat olarak Fransa’ya gönderilmişti. Sorbon’da psikoloji tahsili yaptı, orada da çevresindeki insanlar Münir Bey’in Fransızcasının mükemmelliğine hayran olmuşlardı. Sorbon’u başarı ile bitirdikten sonra Ezher Üniversitesi’ne gitti, orada İslâmî ilimler tahsil etti. Sonra Ankara’ya geldi, Dil Tarih Fakültesinde tarih ve felsefe okudu. İstanbul Tıp Fakültesinde tıp tahsili yaptı. Münir Bey’in insan aklının ve havsalsının

⁴⁴ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 6, ss. 58-62.

alamayacağı kadar muhteşem bir kültürü vardı. Edebiyata çok meraklı bir insanım ama ömür boyu Münir Bey kadar Türk diline hâkim bir kimse görmedim.”⁴⁵

Münir Derman’ın entelektüel birikimi Sabri Tandoğan’ı çok etkilemiştir. O bu durumu şu şekilde anlatır:

“Gerek konuşma üslûbu, gerek yazı tarzı beni her zaman büyüledi. Münir Bey’in sohbetinde bulunmak başlı başına bir güzellikti, bir ilim ve sanat olayıydı. Bazen sabahlardınız ama yine de doyamazdınız. Münir Bey hayatta gördüğüm en büyük Allah ve Peygamber âşığı idi. Kırk velî zattan ilim tahsil etmeye çalıştım, her birinde ayrı ayrı güzellikler, meziyetler gördüm. Ama Münir Bey’deki Allah ve Peygamber aşkını kimsede görmedim. Çok küçük yaştan itibaren, hocası Ömer İnan Efendi Hazretleri tarafından özel olarak yetiştirilmişti.”⁴⁶

Tandoğan Efendi, Münir Derman Hazretleri’nin etkileyici yönünü ve edebini şu şekilde anlatır:

“Münir Bey’i bir kere de olsa gören ve dinleyen insanın bütün dünyası değişirdi, artık o günden itibaren hayata ve insanlara farklı bakar, eşyadan olaylara kadar her şeyi farklı algılardı. Allah kelâmı yazacağım diye kaleminin yongalarını çöpe atmaz, bir torbada saklardı. Tırnaklarını edeben atmaz, bir yerde biriktirir, sonra onları saygıyla toprağa gömerdi. Çok az yemek yerdi, birkaç kaşık çorba içer çekilirdi. Suyu çok soğuk sever, kış günü bile buzlu su içerdi. Hayatının hiçbir döneminde paraya, mala, mülke önem vermedi. Pantolon ve gömlekle gezerdi, Münir Bey’i tanıdığım süre içinde hep öyle gördüm. Çok mütevâzı idi, herkesle çok çabuk kaynaşır, dost olurdu. Almanya’da on yıl operatörlük yaptıktan sonra Ankara’ya geldi, Ulucanlar’da Hanecioğlu Oteli’ne yerleşti. Yaşadığı sürece

⁴⁵ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 6, ss. 58-62.

⁴⁶ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 6, ss. 58-62.

ne evi barkı, ne malı mülkü, ne serveti oldu. Hastasından ücret almadı. Fakir hastalarının ilâçlarını kendi yaptırır, yol ücretlerini verirdi. Münir Bey çok az uyku uyurdu, gecenin önemli bir kısmını ibadetle geçirirdi. Emekli olduktan sonra birçok eser kaleme aldı. Münir Bey'in kitapları okumakla doyulacak gibi değildir. Aynı eseri otuz kere de, kırk kere de okusanız doyamazsınız, yine okumak istersiniz. Münir Bey'in yanına oturduğunuz zaman mübârek bedeninden mis gibi bir koku yayılırdı. Hiçbir kokuya benzemeyen mânevi bir koku idi bu. Sohbetlerde birçok kimse yanında oturmak için çareler arardı. Münir Bey'in annesi Şahver Hanımefendi, muhteşem bir İslâm hanımefendisi idi. Bir gün Eskişehir'e gitmişim, hocam: "Sabri oğlum, annem hasta, hastanede yatıyor, görmek, geçmiş olsun demek ister misin?" demişti. Beraber gittik, o günü hiç unutamıyorum, beyazlar içinde sanki bir melek yatıyordu. Elini öptük, sohbet açıldı gelenlere: "Biliyor musunuz?" dedi, "Ben cambaz olmak isterdim". Hayretler içinde kalmıştık, seksen küsur yaşındaki bir muhterem İslâm hanımefendisinin cambaz olmak isteği bizleri şaşırtmıştı. Niçin der gibi yüzüne baktık, sebebini izah etti: "Efendim" dedi, "Eğer cambaz olsaydım, eğilir ayaklarımın altını öperdim, bu ayaklar seksen küsur sene beni üzerinde taşıdı, kahrımı çekti, onlara teşekkür etmek istiyorum, saygılarımı, minnetlerimi belirtmek istiyorum ama gücüm yetmiyor." Aradan bunca yıl geçti, o cevaptaki edebi, inceliği ve zarâfeti unutamadım. Ne zaman hatırlasam ürperirim, gözlerim dolar."⁴⁷

Münir Derman'ın anlattığı şu hadise Sabri Tandoğan Efendi'yi çok etkilemiştir:

"Küçük bir çocuktum, beş yaşındaydım, sokakta arkadaşlarımla oynamış, terlemişim. Su içmek için eve geldim, annem: "Aman yavrum dikkâtlı ol, Sürpik Teyze Bayram ziyaretine geldi, onu rahatsız etmeyelim" dedi. Su içtim, tekrar oynamak üzere dışarı çıktım. Bir süre sonra yine susadım, eve geldim annem, Sürpik Teyzenin olduğunu, ses

⁴⁷ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 6, ss. 58-62.

çıkartmamam gerektiğini söyledi. Canım sıkılmıştı: “Aman anne” dedim, “Bu gavur karısı ne zaman gidecek?” İlk ve son olarak, o gün annemden bir tokat yedim, beni şiddetle azarladı, “Böyle konuşmaya utanmıyor musun?” dedi. “Sürpik Hanım komşumuz, Allah razı olsun bayramda ilk gelen ziyaretçi o oldu.” İşte rahmetli Münir Bey, böyle muhterem bir annenin evlâdıydı. Anneden alınan terbiye, bir ömür boyu evlâdı takip ediyor ve üzerinde hiç silinmeyecek izler bırakıyor. Tanıdığım Velî bir zat, çocuklarını terbiye etmek için öğüt isteyenlere: “Aman efendim” der, “Siz önce kendi kendinizi eğitin, size bakarak çocuklarınız da edepli ve saygılı olurlar.”⁴⁸

Tandoğan Efendi Münir Derman ile ilgili şu şekilde hüsnü şhadette bulunur: “Tanıdığım, beğendiğim, hayran olduğum Münir Bey’le uzun yıllarımız beraber geçti, bu süre içinde kendisini İslâm edebine, inceliğine, Peygamber ahlâkına uymayan bir tek davranış içinde görmedim. Mübârek sultan, her an için saygı dolu, edep ve incelik dolu, son derece dikkatli ve uyanık bir ruh hâli içindeydi. Nur içinde yatsın, Allah’ın rahmeti, Peygamberin şefaati üzerine olsun.”⁴⁹

3. ESERLERİ

Sabri Tandoğan Efendi’nin pek çok televizyon ve radyo kanalında konuşmaları ve pek çok dergi ve gazetede de yazıları ve söyleşileri yayınlanmıştır. Sabri Tandoğan Efendi’nin

⁴⁸ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 6, ss. 58-62.

⁴⁹ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 6, ss. 58-62. Münir Derman Efendi, Sabri Tandoğan’a babasının vefatı üzerine bir mektup yazmıştır. O mektup şu şekildedir:

“Muhterem Sabri, Rânâ

Peder beyin ahirete ve perdeler açılmış huzura gidişleri beşer olmamız bakımından elim kelimesiyle konuşulan bir ruh tezahürüdür.

Secdeye konan başlarınızın sahibi olmanız bakımından size başsağlığı dilemek bence laf olur.

İnanç ve ilahi emirlere itaat necip duygularınızı rencide etmekten korktuğum için yalnız muhterem pederiniz için Allah’tan mağfiret diler, rabbani huzurda alını açık ve mekanının cennet olmasını bütün manevi benliğimle niyaz eder, Râsülü Ekrem’in şefaati uzmasının himayesini dilerim.

Sihhatiniz göz kamaştırıcı, ruhunuz nurlu, ömrünüz hayırlı ve uzun olmasını Allah’tan ben ve refikam dua ederiz.”

Münir Derman

12.03.1969

Eskişehir

muhtelif yazıları da Hüsamettin Özışık müstear ismiyle yayınlanmıştır. Onun eserlerinin yayınlandığı mecraları şu şekilde sıralayabiliriz: Yeni Mesaj Gazetesi, Aylık Dergi, Haksesi, Yoyav dergileri ve TRT1 TRT2, TRT-İNT, GAP, Mesaj Tv. Meltem Tv, Kanal B gibi televizyon kanalları.

Sabri Tandoğan'ın tüm bu söyleşi, konuşma ve sohbetleri bir araya getirilmiştir. 14 ciltlik Gönül Sohbetleri isimli bir eser ortaya çıkmıştır. Bu eserlerinde muhtelif pek çok mevzu ele alsada hemen hepsinde İslam'ı, Efendimizi (sav), huzurlu, başarılı, mutlu olmayı anlatmıştır. Her daim tasavvufi bir bakış açısına sahip oldu. Bu eserleri kendisi hayattayken ücretini bizzat kendisi ödeyerek bastırması ve ücretsiz bir şekilde dağıtmıştır. Kitapçılara basım ücretiyle vermiş, beş kuruş kar etmeyi düşünmemiştir. Ayrıca yıllarca süren televizyon konuşmalarından da hiç ücret almamıştır. Gönül Sohbetleri kitaplarının tamamını PDF formatında web sitesine yüklenmiş ve herkesin erişimine izin verilmiştir.

Nermin Hanım anlatır: “Sabri Tandoğan, kitaplarında bütün zamanların ve mekânların ötesinde, insanlara nasıl yaşayacaklarını, nasıl hareket edeceklerini, en yalın, en kısa ama en özlü şekilde anlattı. Sabri Tandoğan'ın amacı güzel söz söylemek değil, insan ruhunu yükseltmek, temizleyip arıtmak, insana kendi iç dünyasındaki yücelikleri ve güzellikleri ifşâ etmek, hayatın ve kâinatın sırrını anlatmaktır. Sabri Tandoğan, büyük bir yaşama san'atı ustasıdır. O, halkın gönlündekini dile getiren bir yüce insandır. Sözüme ona bazı aydın geçinenler gibi yapmamış, halkına, insanına hor bakmamış, onların içlerindeki gizli güzelliklerin, ürpertici ulvîliklerin tezahür edebilmesi için ortam hazırlamıştır. Sabri Tandoğan, bu kitaplarıyla, bugünün bunalım içinde olan insanlarına bir yaşama sevinci vermek istedi. Mutluluk vereyim. Güzellik vereyim. Aşk vereyim. Heyecan vereyim diye uğraştı.”⁵⁰

⁵⁰ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış notlar*

3.1. Gönül Sohbetleri (Sabri Tandoğan, Gönül Sohbetleri, Ankara 2018, Sabri Tandoğan Kültür Sanat ve Edebiyat Derneği Yayınları)

Sabri Tandoğan Efendi'nin televizyon ve radyo kanallarında irticalen yaptığı sohbetlerin daha sonra özetlerini zaman zaman bir araya getirmek ve yazmak suretiyle 14 cilt olarak neşredilmiş şeklidir. Eser Sabri Tandoğan Kültür Sanat Edebiyat Derneği Yayınları tarafından neşredilmiştir. Sabri Tandoğan, emekli oluncaya kadar. Gönül Sohbetleri 1,2,3,kitapları basıldı. Emekli olduktan sonra kitap sayısı 14 oldu. 15. Kitabını hazırlıyordu ama tamamlayıp bastırmaya ömrü yetmedi.⁵¹

Sabri Tandoğan Efendi eserlerinin ortaya çıkışını şöyle anlatır: “Bir gün Ankara'nın iyilik meleklerinden, çok sevdiğim, saydığım Aziz Doktor Hasan Acar bey geldi, “efendim, dedi. Bu sohbetleri bir kitap haline getirelim. Çok faydalı olacağına inanıyorum.” O konuşmalar irticalen yapılmıştı. Ne yazık ki, size verebileceğim bir metin yok dedim. Cevaben, “benim için hatırunuzda kalanları kaleme alın” dedi. Sevgili Hasan Acar için yapamayacağım bir şey olamazdı. İşte, elinizdeki kitap böyle ortaya çıktı.”

Yine kendisi kitapların neşrindeki gayeyle alakalı şunları söyler:

“Bu gönül sohbetleri kitabının, çağımızın sıkılan, bunalan, ıstırap çeken insanlarına bir yudum su olmasını diliyorum. Sorunlar içinde bunalan, sıkılan bir tek kişiye dahi faydalı olabilir, onun gönlünde iyinin, güzelin, temiz ve yüce olanın ışığının yanmasına vesile olabilirsem, bunun benim için yerin üstünde ve altında olan her şeyden daha faydalı olacağına inanıyorum”⁵²

Eserle ilgili talebesi Nermin Yılmaz şunları söyler: Yazdığı on dört ciltlik Gönül Sohbetleri Kitaplarında; anlatmaya kelimelerin yetemeyeceği oranda insanı huzurlu, sağlıklı,

⁵¹ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış notlar*.

⁵² Sabri Tandoğan, *Gönül Sohbetleri* 1, s. 3.

mutlu, başarılı olmayı öğreniyoruz. Doğru eş seçebilmeyi, iyi ve güzel insan ilişkilerini kısacası daha çocukluğundan itibaren düşünmeye başladığı nasıl yaşamalıyız ve son nefesimizde eyvah ben yanlış yaptım dememek için neler yapmamız gerekiyor anlıyoruz.⁵³

Nermin Hanım şöyle der: “Sabri Tandoğan kitaplarında bütün zamanların ve mekânların ötesinde, insanlara nasıl yaşayacaklarını, nasıl hareket edeceklerini, en yalın, en kısa ama en özlü şekilde anlattı. Onun amacı güzel söz söylemek değil, insan ruhunu yükseltmek, temizleyip arıtmak, insana kendi iç dünyasındaki yücelikleri ve güzellikleri ifşâ etmek, hayatın ve kâinatın sırrını anlatmaktı... O kitaplarıyla, bunalım içinde olan insanlara bir yaşama sevinci vermek istedi. Mutluluk vereyim. Güzellik vereyim. Aşk vereyim. Heyecan vereyim diye uğraştı.”⁵⁴

Sabri Tandoğan 2005 yılının sonlarında www.gonulsohbetleri.net web sitesini açtı. Tüm eserleri bu siteye yüklendi. Bu sitede farklı kesimlerden muhtelif konularda gelen mektuplara cevaplar verdi.

3.2. Bekleyiş

Sabri Tandoğan Efendi'nin şiirlerinin neşredilmiş halidir. 1994 yılında Denge yayınları tarafından basılmıştır. 62 sayfadır.⁵⁵

⁵³ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış notlar*.

⁵⁴ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış notlar*.

⁵⁵ Sabri Tandoğan, *Bekleyiş*, Denge yay., İstanbul trs.

3.3. Rainer Maria Rilke

Mavera Dergisi Nisan 1977 (5.) sayısından ayrı basım olarak yayınlanmıştır. 35 sayfadır. 4 Aralık 1875 Prag'da doğan Alman düşünürü Rilke'nin hayat hikâyesini ve fikirlerini ele almaktadır.⁵⁶

Sabri Tandoğan, Rainer Maria Rilke Kitabını Gönül Sohbetleri VI. Ciltte sondan bir önceki konu olarak bastırdı.

3. 4. Şifa Notları

Muhtelif zamanlarda sevenlerine şifa ile ilgili bazı tavsiyelerinin notlar halinde bir araya getirilmiş şeklindedir. Grip, astım, perhiz, mevsimlere göre yemek tavsiyeleri, unutkanlık için tavsiyeler, gıda ile ilgili genel tavsiyeler şeklinde pek çok şifa tavsiyesi notlar halinde bir araya getirilmiştir. Pek çok kişinin istifade ettiği bu notlar neşredilmemiştir.⁵⁷

⁵⁶ Sabri Tandoğan, *Rainer Maria Rilke*, Ankara, Çağdaş Basımevi trs.

⁵⁷ Teziminin kapsamı dışında olmakla birlikte belki faydalı olabilir düşüncesiyle bu şifa notlarına özet olarak burada yer vermek istedik.

Sabri Tandoğan'ın şifa tavsiyeleri özet olarak şu şekildedir:

“Grip için:

Sucuklu yumurta.

Astım tedavisi için

1-Günde 8-10 su bardağı dolusu ıhlamur. İçine şeker atılmadan içilecek.

2-Günde 2 su bardağı dolusu ısırgan otu çayı (4-5 yaprak veya kurutulmuş toz halindeyse bir tatlı kaşığı ısırgan otu demliğe konacak, altta su kaynayınca bir su bardağı kaynamış su ilave edilecek 3 dakika kaynatılacak su bardağına süzerek şeker atmadan içilecek.)

3-Kış aylarında günde iki su bardağı salep

4-Balla tahin karıştırılıp sabah akşam bir tatlı kaşığı yenecek (şeker hastaları bir çay kaşığı)

5-Bütün yemeklere çok bol soğan sarımsak konularak pişirilecek. Ayrıca her yemekte bir baş soğan (orta boy) üç dört diş sarımsak yenilecek. (Mideye dokunuyorsa çok az suyla kısık ateşte kaynadıktan sonra 15-20 dakika pişirilerek yenilebilir.)

6-Mevsimine göre her hafta aşağıda sıralayacağım yemeklerden en az bir öğün bolca yenilecek. Bunlar: Pırasa yemeği, patates yemeği, bamya yemeği, ısırgan otu yemeği veya böreği.

Bu perhiz her gün çok muntazam yapıldığında iki ay içinde netice alınmaya başlıyor ve inhalasyon yoluyla alınan nefes açıcı ilaçlara bile ihtiyaç kalmıyor.

Genel olarak sağlıklı beslenme tavsiyeleri:

1-Evinize; hakiki sızma zeytinyağı ve tereyağından başka yağ sokmayın. Şu anda evinizde ne kadar Ayçiçek, mısırözü, fındık yağı, margarin varsa hepsini atın çünkü zararın neresinden dönülürse kardır.

2-Beyaz şekerden yapılan ne kadar reçel, pasta, çikolata gibi gıda varsa onları yemeyin. Çayınızı ve kahvenizi de şekersiz için. Tatlı ihtiyacınızı doğal tatlılardan alın. Bulabilirseniz hakiki bal, pekmez, kuru üzüm, incir, kayısı. Yaş meyveler, kavun, karpuz yenilebilir.

3-Sebze ağırlıklı beslenin. Haftada bir kere kırmızı et, iki kere de beyaz et (tavuk göğüs eti veya balık eti) yiyin.

4-Yemeklerinize çok bol soğan, en az bir baş sarımsak (yemeğin pişmesine on beş dakika kala) koyun. Soğan tabiat harikasıdır, yıllarca Anadolu insanı soğan ekmekle karnını doyurmuş ama turp gibi yaşamıştır. Sarımsağın

3.5. Sabri Tandoğan Kültür Sanat Edebiyat Derneği

Bu dernek Maltepe, Cihan Sokak'ta no:33/10 Çankaya/ANKARA adresindedir. Derneği Sabri Tandoğan Efendi'nin eserleri başlığı altında vermeyi uygun gördük. Dernek Sabri Tandoğan Beyefendi'nin eşi Râna Hanım'la evlendiklerinde taşındıkları evdir. 1 oda 1 salon yaklaşık 80 metrekare bir evdir. Tandoğan çiftinin uzun süre bu evde oturmuşlardır.⁵⁸ Ayrıca burada Sabri Tandoğan'ın zengin bir şahsi kütüphanesi bulunmaktadır.

Tandoğan'ın sevenleri tarafından kurulan dernek Sabri Tandoğan Efendi'nin eserleri, fikirleri ve manevi mirasını insanlara ulaştırmayı hedeflemiştir. Burada haftalık toplantılar yapılarak bu önemli şahsın fikirleri ve sohbetleri burada paylaşılmaktadır. Merhum Sabri

ise içinde yetmiş iki çeşit hülâsa vardır, bu sayede bütün hastalıklarda şifadır. Yemeklerinize attığınız sarımsağa bir başla başlayın sonra onu iki üç hatta dört başa kadar çıkarın.

5-Bir çeşit yemek yiyin, yanında o yemeği destekleyici şeyler olabilir. Mesela balık yanında bol salata gibi. Kuru fasulyeyle pilav gibi. Evde olan yemek bitmeden ikinci yemeği pişirmeyin.

6-En faydalı sebze pırasadır sonra kabak, bamya gelir, patates, fasulye ve tüm diğer sebzeler. Sebzeleri ve meyveleri mevsimlerinde tüketin.

7-Bir tencere yemeğe bir çay kaşığı tuz atın, fazlası zararlıdır. Zaten gıdaların yapısında tuz vardır. Örneğin limonda hem tuz hem şeker var. Sebzelerde hatta kuru bakliyatla bile yağ var. Onun için de bir tencere yemeğe bir servis kaşığı yağ yeter.

Unutkanlık için

8-Ceviz içi her gün bir avuç içi yiyin.

9-Kabak yemeği, kırk gün her gün bir tabak dolusu yenecek sonra haftada bir olmak üzere devam edilecek. Yalnız kabaklar körpe olacak ve kabukları soyulmadan pişecek. Kış aylarında tatlı kabak yenilebilir ama şeker atmadan pişirip kendi tadıyla yemeniz gerekir.

10-Kuru üzüm, her gün bir avuç içi yiyin. (Besni kuru üzüm olursa ve çekirdeğini de çiğneyerek yerseniz daha faydalı olur.)

11-Büyüklerde unutkanlığa faydası olan bu gıdalar çocuklarda da zekanın artmasını sağlıyor.

Topuk dikenini ve vücuttaki her türlü iyi veya kötü huylu nodül, kist veya kitle tedavisi için

1-Perhize başlamadan bir gün önce bir tabak dolusu kırmızı et yenecek. 40 gün hiç et yenmeyecek.

2-Perhiz 40 gün sürecek.

3-Perhiz sırasında yenecek gıdalar:

4-Kabak yemeği (Kabaklar körpelerinden seçilecek, iyice yıkandıktan sonra kabukları soyulmadan istenildiği şekilde doğranacak. Bir kilo kabak için; bir servis kaşığı sızma zeytinyağı, bir avuç pirinç, bir baş sarımsak, yarım çay kaşığı silme tuz konulabilir.)

-Kızarmış ekmek.

-Tuzu alınmış beyaz peynir.

-Evde yapılmış yağsız yoğurt.

-Ihlamur.

-Su.

40 gün boyunca sabah, öğlen akşam bu sayılan gıdalardan istenildiği kadar yenilecek ama bunlar dışında hiçbir şey yenilip içilmeyecek." (Konuyla ilgili geniş bilgiye Nermin Yılmaz Hanımefendi'nin şahsından ulaşılabilir..

Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*)

⁵⁸ Tandoğan çifti daha sonra Daniştay'a yürüme mesafesinde bir ev almışlar. Emekli olunca da son olarak Yukarı ayrancıda aldıkları evde oturdular.

Tandoğan ve merhume Râna Tandoğan için vefat yıldönümlerinde mevlid okutulmakta ve yemek ikram edilmektedir. Bu açıdan şehir dışından da gelenler için dernek bir buluşma yeri olmaktadır. Derneğin kurucusu Burhanettin Tandoğan beyefendi, başkanı ise yine Sabri Tandoğan beyefendinin manevi evladı Nermin Yılmaz Hanımefendi'dir.⁵⁹

4. ŞAHSİYETİ VE KİŞİLİĞİ

Sabri Tandoğan Efendi son derece nezaket sahibi bir beyefendi olarak yaşamıştır. İlim irfan ve gönül ehli bir şahsiyettir. Her bulunduğu ortamda insanlara sevgi aşılamıştır. Sabri Tandoğan, Türkiye'nin her konuda kendini yetiştirmiş nadir insanlarından birisiydi. Edebiyat, resim, müzik, felsefe... Sanatın çeşitli kollarında o alanın kendini en iyi yetiştirmiş kişileriyle oturup rahatlıkla konuşup, tartışabilirdi. Bütün bunları gençliğinden itibaren zamanı çok iyi değerlendirmesine borçluydu.⁶⁰

Onun şahsiyeti ile alakalı Nermin Yılmaz Hanım şu bilgileri verir:

“Çok mütevazı idi, herkesle çabuk kaynaşır, dost olurdu. Girdiği her ortamın havası birden değişirdi. Asık olan yüzler gülerdi. O gittiği her yeri cennete çevirmeyi, insanları mutlu etmeyi başarırdı. Tanıdığım süre içinde kendisini İslam edebine, inceliğine, Peygamber ahlakına uymayan tek bir davranış içinde görmedim. Mübarek sultan, her an için saygı dolu, edep ve incelik dolu, don derece dikkatli ve uyanık bir ruh hali içindeydi. Sabri Tandoğan'ı 1997 yılında bir Temmuz gününde tanıdım. O gün hayatım değişti. Ertesi sabah bambaşka bir dünyaya gözlerimi açtım, hayatımda bir ışık yanmıştı, gökyüzünü hiç bu kadar masmavi görmemiştim, ağaçlar önceden bu kadar yeşil değildi. İnsanların saçları ve gözleri pırıl pırıl parlıyordu. Bu değişimin sebebini bir süre sonra anladım. O bir gönül sultanı, bir Allah dostu

⁵⁹ Dernekte bizi ağırlayan başta Nermin Yılmaz hanımefendi, Ayla Polat hanımefendi olmak üzere Sabri Tandoğan Efendi'nin tüm gönül dostlarına bu vesile ile teşekkür etmek istiyorum.

⁶⁰ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*.

idi. Karşımda olağanüstü bir insan vardı. Onu tanıdığım günden itibaren kelimelerle ifadesi mümkün olmayan büyük bir aşkla, heyecanla sevdim. Bütün varlığımla ona inandım, ona bağlandım.” “Sabri Tandoğan’ı tanımak, görüşmek bir insanın hayatını değiştirebilir. Dünya görüşüne yeni bir ışık, yeni bir renk getirebilir. Onu tanıdıktan sonra hayat bambaşka bir hüviyet kazanır.⁶¹

Nermin Hanım şöyle der: “Sabri Tandoğan, ömrü boyunca mânen ve maddeten temiz bir hayat yaşadı. Kibardı, hassastı, zarifti, son derece titiz, dikkâtlı bir insandı. Herkesi sevdi, saygı gösterdi, kendisi de çok sevildi saygı gördü. Ne mutlu ona ki hayatı boyunca Allah’ın ve Peygamberin yolundan ayrılmadı.”⁶² “Sabri Tandoğan, her zaman çok şıktı. Kıyafetine özen gösterir, ceketini pantolonu, gömleği kravatı hatta çorapları hepsi birbiriyle uyum içinde olurdu. Bu uyumu oluştururken örneğin kravatının sadece renk uyumuna bakmaz takım elbisesinin kumaşının dokusuyla da uyumlu olmasına dikkat ederdi.”⁶³ “Sabri Tandoğan’ın evi her zaman çok tertipli ve düzenliydi, yapılan temizliği aynen muhafaza ederdi. Yere ufacık bir çöp düşse alır, silinen halıları kirlenmesin diye daha koyu renklerden oluşmuş kenar desenlerinin üzerinden yürürdü, elini yüzünü yıkasa lavaboyu tertemiz bırakırdı. Dışarıdan geldiği zaman eşyalarına da selam verir, onları çok nazik kullanır, hiç incitmezdi.”⁶⁴ “Sabri Tandoğan, kıyafetlerine de çok değer verirdi. Dışarıdan geldiği zaman ceketini hemen gardıroba koymaz bir süre dışarıda bekletir sonra rengine kumaşının kalınlığına göre uygun bir yer açar diğer ceketlerine rahatsızlık vermeden güzelce yerleştirirdi. Eşyaya da saygı gösterirdi.”⁶⁵

⁶¹ Nermin Yılmaz, *Gönül Sohbetleri Ajandası*, Sabri Tandoğan Kültür Sanat ve Edebiyat Derneği trs. Ankara, s. 6.

⁶² Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış notlar*.

⁶³ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış notlar*.

⁶⁴ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış notlar*.

⁶⁵ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*.

“Nereye dönerseniz Allah’ın veçhi/yüzü işte oradadır.”⁶⁶ ayeti ve Yunus Emre’nin şu cümlesi Sabri Tandoğan’ın hayata bakışını özetler: “Cümle yerde Hak nazır, göz gerektir göresi.”

O şöyle der: “Yapılacak iş ortada: İslam’a sarılmak, Allah’ın ipine sarılmak. Lafla değil, nutukla değil. Kuru gürültüyle değil, yaşayarak özümleyerek, içimize sindirerek İslam’ı günlük hayatımızda tahakkuk ettirmek.” “ Yol uzun yük ağır, bu yükle bu yola katlanamayız. Yüklerden kurtulalım. İri lakırdıları bırakalım. Bir ayeti bir hadisi hayatımızda tahakkuk ettirmeye çalışalım. Bir müddet sonra adına dünya denilen bu misafirhanedeki kalma süremiz bitecek, belki de bitmek üzere. Yarın mana âleminde hesaba çekileceğimiz zaman hiç olmazsa “Ben de ey Rabbim, senin Resulünün bir Hadisini, senin kitabının bir ayetini yaşadım.” diyebileyim.”⁶⁷

Nermin Hanım şöyle anlatır:

“Sabri Tandoğan, çok kitap okumasına rağmen hiç kitabı konuşmazdı, her zaman hayattan örnekler verirdi. Kendi hayatından da bahsederdi. Daha üç buçuk yaşında okumayı öğrenince annesinin bir defter dolusu yazdırdığı Allah’ın ve Peygamber Efendimizin inan dediklerinden başka hiçbir şeye ve hiç kimseye inanma sözünden çıkmadığı için örnek bir hayat yaşamıştı.”⁶⁸

Sabri Tandoğan her gece en fazla iki, üç saat uyur, bazen de hiç uyumaz seçtiği kitap, dergi ve gazeteleri okurdu. Bazı kitapları tekrar, tekrar okurdu. Bunların arasında iki yüz kere okuduğu Kenan Rifai ve *20. Asrın Işığında Müslümanlık*, iki yüz kereden fazla okuduğunu ifade etmiştir bu kitabı. Rilke’nin kitabını yüz yirmiden fazla okuduğunu söylemiştir. Bunun yanında

⁶⁶ Bakara, 2/115.

⁶⁷ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 7, (İnsan Ayrılırken Bile Büyük Olmalı)

⁶⁸ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*.

çok tavsiye ettiği yazar isimleri şunlardır: Samiha Ayverdi, Nezihe Araz, Sofi Huri, Safiye Erol.

69

Sabri Tandoğan Yunus, Mevlana ve Erzurumlu İbrahim Hakkı hayranıdır. Batıdan Shakespeare, Dostoyevski, Goethe en çok okuduğu ve tavsiye ettiği isimlerdir.

Onun en çok sohbetlerinde yer verdiği kişi 3.5 yaşında okuma öğrendiğinde çocukluk yıllarında *Divan*'ını alarak okuduğu ve hayatı boyunca yoldaşı olarak gördüğü Yunus Emre olmuştur.⁷⁰ “*Yunus'u çocukluğumdan itibaren büyük bir aşkla sevdim. Yunus'u okumadan bir tek günüm olmadı.*” demiştir.

Muhtelif sohbetlerinden Sabri Tandoğan Efendi'nin ezberden okuduğu bu sözleri derlemeye çalıştık. O, Yunus'tan şu beyitleri ve sözleri sohbetlerinde çok sık tekrarlamıştır:

“Bunca varlık var iken gitmez gönül darlığı.”

*

“Gelin tanış olalım işi kolay kılalım

Sevelim sevilelim dünya kimseye kalmaz.”

*

“Gönül Çalab'ın tahtı

⁶⁹ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*

⁷⁰ Bu hadiseyi Tandoğan Efendi şöyle anlatır: “Beş yaşında bir çocuktum. İçim içime sığmıyordu. Hayata karşı, insana karşı, sorularla doluydum. 3,5 yaşında okuma yazma öğrenmiştim. Eve gelen misafirlerin içinde okuyan, yazan, düşünebilen insanları seçiyor, sonu gelmeyen sorularıyla onları geldiklerine pişman ediyordum. Bunlardan biri, bir gün bana beş kuruş verdi. Beş kuruş o zaman iyi para idi. Gittim. Bir kitap aldım. Yunus Emre Divanı yazıyordu kitabın kapağında. O yaşta o kitabı bana aldırın nedeni hâlâ bilmiyorum. Düşünüyorum, bulamıyorum. Ama bildiğim bir şey var. O yaşta, Yunus'u sevdim. Ona aşkla bağlandım. Yıllar geçti, aşkım her gün daha çok arttı. Onu düşünmeden, ondan şiirler okumadan bir günüm geçmedi. Öyle sevdim ki... Gün oldu anam oldu, beni bağrına bastı, babam oldu, kardeşim, arkadaşım, sırdaşım oldu. Hocam, mürebbim, yol göstericim oldu. Nice sorunlarımı çözdü. Nice karanlıklardan aydınlığa, feraha, ışığa, nura ulaşmada rehberim oldu. Türkçe'nin erişilmez, doyumsuz güzelliğini tattırdı bana, konuşmalarım, yazılarım onun mısraları ile zenginleşti. Anlam kazandı. Güzelleşti. Allah'ım ne güzel bir dostluktu bu. Hayalden güzel, hakikatten güzel... Sevmek, devam eden en güzel huyum oldu, içim dışım ışıkla doldu... Yunus'u sevmek, sevgilerin en güzeli idi. Yunus'u düşünmek, hayatın ta kendisi idi. Yunus'u yaşamak ışıktı, estetikti, renkti, şiirdi. Yalnızlıktan, sevgiye susuzluktan bağrırları şahrem şahrem yarılan insanlara, bir hayat pımarı oldu Yunus.” *Gönül Sohbetleri*, c. 3 (Yunus)

Çalab gönüle baktı

İki cihan bedbahtı

Kim gönül yıkar ise.”

*

“Bir siz dahi sizde görün benim bende gördüğümü.”

*

“Ballar balını buldum kovanım yağma olsun.”

“Her dem taze doğarız bizden kim usanası.”

*

“Sevdiğimi demez isem,

Sevgi derdi boğar beni.”

*

“Cümle yerde Hak nazır

Göz gerektir göresi.”

*

“Sevgiden bakır altınlaşır.”

*

“Söz ola kese savaşı

Söz ola kestire başı

Söz ola ağulu aşı

Yağ ile bal ide bir söz”

*

“Aşk gelicek cümle eksikler biter.”

*

Yaradılan hoş gör Yaradan'dan ötürü”

*

“Taş gönülde ne biter”

*

“Her dem taze doğarız bizden kim usanası.”

*

“Duruş kazan, ye yedir

Bir gönül ele getir.

Hepisinden iyisi bir gönüle girmektir

*

Bir ben var ben de benden içerü.

*

“Göz odur ki Hakk'ı göre.”

*

“Mal sahibi mülk sahibi

Hani bunun ilk sahibi

Mal da yalan mülk de yalan

Var biraz da sen oyalan.”

*

“Benim bir karıncaya ulu nazarım vardır.”

*

“Bu çeşmeden akan su acı tatlı olmaya.”

*

“Eğer aşık isem ölmezem ayruk.”

*

“Ölür ise ten ölür

Canlar ölesi değil.”

*

“Gül alırlar gül satarlar.

Gülden terazi tutarlar

Gülü gül ile tartarlar.” (Sünbül Sinan Hz.)

*

“Ben gelmedim dava için

Benim işim sevgi için

Dostun evi gönüllerdir.

Gönüller yapmaya geldim.”

*

“Ko ayruklar sözünü sen seni güt

Kınama kimseyi sen işit öğüt.”

*

“Diliyle ışk diyenler bilmez ışk nidüğünü”

*

“Hiç kimse bilmez bizi biz ne işin içindeyiz.”

Sabri Tandoğan’ın şahsiyetinde iki temel kavram öne çıkmaktadır: Sevmek ve hizmet etmek. O bu durumu şöyle ifade eder:

“Bana göre hayatın iki muhteşem olayı var: Birisi sevmek, diğeri hizmet etmek. Hayatım boyunca hep bu iki çizgi üzerinde ilerlemeye gayret ettim ve bu bana inanılmaz bir mutluluk getirdi. İnsanları sevmek ve onlara hizmet etmekten daha büyük bir güzellik düşünemiyorum. Yerdeki bir kum tanesinden gökyüzündeki Samanyolu’na kadar kâinattaki her zerreye karşı sevgi ve saygı dolu olmayan bir insanın mânen de yükselebileceğine inanmıyorum. İlim ile duyguyu, akıl ile gönlü bütünlemiş, bilgilerini hâl haline getirmiş, madde ile mânâyı bir etmiş yaşama sanatının gerçek ustaları hep bu şekilde sevgi dolu olan kimselerden çıkmıştır.”⁷¹

5. VEFATI

Sabri Tandoğan Efendi 17 Ağustos 2015’te vefat etmiş ve 18 Ağustos 2015’te Ankara Karşıyaka’da kılınan cenaze namazının ardından Karşıyaka mezarlığına defnedilmiştir. Sabri Tandoğan’ın doğum tarihi olan 17 Ağustos’ta vefat etmiş olması ayrı bir tevafuk olsa gerektir. O, seksen bir yıllık ömrüne çok bereketli hizmetler sığdırmıştır.

Sabri Tandoğan’ın kabri Ankara Karşıyaka Mezarlığı 5. Kapı T15 A80 numaradadır.

⁷¹ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, 7 Üniversiteli Gençlerle Sohbet.

Tandoğan'ın vefatından sonra pek çok seveni farklı mecralarda taziye yazısı ve mesajı yayınlamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

SABRİ TANDOĞAN'IN TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

Bu bölümde Sabri Tandoğan'ın çoğunlukla eserlerinden, zaman zaman da sevenlerinin anekdotlarından istifade ederek tasavvufi görüşleri ele alınacaktır.

1. TASAVVUF

Sufi kelimesinin hangi kelimedenden türediği hususunda birçok görüş öne sürülmüştür. Ancak çoğunluk, yün anlamına gelen “suf” kelimesinden türediğini söylemiştir.⁷² Tasavvufun kurumsallaşma öncesi ve sonrası günümüze kadar bu ilim dalıyla ilgili geniş bir literatür oluşmuştur.⁷³

Kuşeyri tasavvufun özünü yani hakikatini korumanın ve şekilsellikten uzaklaşmanın önemiyle alakalı *er-Risale* isimli eserinde şunları söyler:

“Bu taifeye (sufilere) mensup olan hakiki sufilerin çoğu yok olup gitmişlerdir. Şu içinde bulunduğumuz zamanda bu zümrenin kendisi değil, sadece eserleri (izleri ve kitapları) kalmıştır.”⁷⁴

Tandoğan Efendi tasavvuf ve tarifleriyle alakalı şu bilgileri verir:

⁷² Geniş bilgi için bkz. Louis Massignon, “Tasavvuf”, *İA.*, c. 22, s. 26; Hayrani Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi*, AÜİFY., Ankara 1986, s. 5; Ebu'n-Necip Suhreverdî, *Avârifü'l-Maârif*, hazırlayan: H. Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz, Vefa Yayınları, İstanbul 1990, s. 72-74.

⁷³ Bu literatür ile ilgili geniş bilgi için bkz. Mustafa Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.

⁷⁴ Kuşeyri, *er-Risale*, çev. Süleyman Uludağ, Dergah, Yay., İstanbul 1999, s. 81.

“Tasavvuf kelimesinin bugüne kadar o kadar çok tarifi ve tavsifi yapıldı ki, bunların hepsini sıralayacak olsak, elinizdeki kitabın sayfaları yetmez. Birkaçını görelim. Tasavvuf “Güzel ahlâktır, bizi en güzel ahlâka götüren yoldur.” Tasavvuf “Edeptir, incelikdir, zarâfettir.” Tasavvuf “Yâr olmak, bâr olmamaktır.” Tasavvuf “Bizi Allah aşkına götüren en güzel yoldur.” Tasavvuf “Hiç almayı düşünmeden, Allah rızası için hep vermek, vermek, vermektir.” Tasavvuf “Kendi şahsında çekil aradan, kalsın Yaradan sözünü, bütün boyutlarıyla uygulamaktır.” Tasavvuf “Allah rızası için, Aşk-ı Muhammedî için bir gönle girmektir.” Tasavvuf “Kur’an-ı Kerim’deki “Ne yana bakarsan bak, Allah’ın veçhi oradadır.” Âyet-i Kerimesini kendi özel hayatında bâtını ve zâhiri olarak bütün nüanslarıyla yaşamaktır.” Tasavvuf “Muhammedî potada benliğinden bir zerre kalmayınca kadar erimektir.” Tasavvuf “Hepsinden iyisi bir gönle girmektir” diyerek bütün hayatını ilâhi aşk, şiir, güzellik içinde yaşamaktır.”⁷⁵

Sabri Tandoğan günümüz tasavvufuna da eleştiriler getirir. Tarihte bu yolu temsil eden Yunus Emre ve Mevlana gibi insanların tasavvufun güzelliklerini yaşayarak içlerine sindirerek pırıl pırıl bir yaşama üslubuna kavuşup, renk içinde yaşayıp ışık içinde Hakk’a göçtüklerini söyler. Günümüzde tasavvufun bir hal ilmi olduğunun unutulduğunu, tasavvuf adına konuşanların pek çoğunun bu halden habersiz olduklarını şu şekilde ifade eder:

“Günümüzde de birçok tasavvuf kitapları basılıyor, satılıyor, birtakım kimseler ceplerini dolduruyorlar. Birtakım kimseler tasavvuf toplantıları yapıyorlar, ekranlarda sözüm ona tasavvuf konuşmaları yapıyorlar. Kimisinin isminin başında caf caflı unvanlar, kimisinin çalımından cakasından yanına yaklaşılmıyor. Aman Yarabbi! İnsanın aklına ister istemez Mevlâna’nın sözü geliyor. “Nefs içinde yaşayan bir insan, konuşmaya başlayınca, ağzından çıkan sözler sarımsak gibi kokmaya başlar.” Bu kimselerin hiçbir güzelliği, inceliği, zarâfeti

⁷⁵ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 5, s. 120.

yaşamadıkları, yanlarından bile geçmedikleri o kadar belli ki. Kısa bir süre sonra onlardan yayılan negatif elektrikle içiniz daralıyor, bunalıyor, bayılacak gibi oluyorsunuz. Kalkıp ekranı kapatıyorsunuz. Hoş inançlarını yaşantı hâline getiren güzel insanlara da ekranları yöneten despotlar, Firavun taslakları müsaade etmiyorlar. Bugün gözlerden uzak olan bir husus var. Nedense tasavvufun bir kâl ilmi değil, hâl ilmi olduğu unutuluyor.”⁷⁶

Tandoğan Efendi yaşamadan tasavvufun sadece edebiyatını yapanları da eleştirir ve tasavvufun hal ilmi olmasının hakikatine şöyle dikkat çeker:

“Hiç ışık yanmadan, etrafında pervane döner mi? Mânâ âleminin güzelliklerini içimizde yaşamadan, hâl hâline getirmeden, yazsak ne yazar, konuşsak ne yazar. Gönülden gelmeyen bir söz en yakınlarımız da dâhil kimi etkiler ki. İsterse saatlerce konuşulsun, isterse yüzlerce sahife yazılsın. İçten gelmeyen her şey boşboğazlıktan, gevezelikten, kafa şişirmekten başka neye yarar. Hâl ilminde öyle ürpertici bir husus var ki o, bir gerçeği, bir güzelliği yaşayanların en küçük hareketlerine kadar yansıyor. O insanların sessiz duruşunda bile kelimelerle ifadesi mümkün olmayan bir güzellik oluyor. İnsanı ürpertiyor, büyülüyor, etki altında bırakıyor.”⁷⁷

Yine o şeriatsız tasavvuf vurgusu yapanları ağır bir dille eleştirir:

“Bir de günümüzde, kendi kendilerine ehli tasavvuf diyen bir garip, bir acayip yaratıklar var. Abdest almazlar, namaz kılmazlar, oruç tutmazlar, sağlıkları ve imkânları müsait olduğu halde Hacca gitmezler, ama söz tasavvuftan açılınca, lâfi da kimseye bırakmazlar. Bunlar için yaratık sözünü boşuna kullanmadım. Bu zavallılar şunu iyi bilsinler ki, kendi kendilerini aldatıyorlar bu davranışlarıyla. Ve aldanışların en kötüsü, insanın kendi kendisini aldatması

⁷⁶ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 5, s. 122.

⁷⁷ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 5, s. 122.

değil midir? Bunlar buz üstüne yazı yazanlardan başkası değillerdir. O kafayla hiçbir yere ulaşamayacaklarını, bir gün avuçlarını yalayarak anlayacaklar ama iş işten geçmiş olacak. Bekleyelim görelim.”⁷⁸

Sabri Tandoğan’ın tasavvufunda estetik, güzel sanatlar ayrı bir yer tutmaktaydı. Nermin hanım anlatır: “Sabri Tandoğan; Güzel sanatlar, insan ruhunu sertlikten, kabalıktan kurtarır. Ona daha yumuşak, daha insancıl bir hava kazandırır. Bence güzel sanatların en büyük rolü, insan ruhunu dine ve tasavvufa hazırlamasıdır. Güzel sanatların en yücesi, en muhteşemi, Hat Sanatıdır. Hat Sanatı insanı Allah’a götüren bir köprüdür. Çok güzel Hat eserleri karşısında, abdest alarak, huşû ile, edeple, saygıyla bakacak olursak, birdenbire çevremiz değişiyor. O anda bizi bir başka manevi âleme götürüyorlar. Hat Sanatı ile yazılmış bir levhaya bakmak bile ibadettir derdi.”⁷⁹

1.1. Seyr u Sülûk

Seyr, yürümek, yola veya bir yere girmek, hareket, yolculuk, gezme gibi anlamlara gelir. Süluk ise, yola girmek, yürümek, gitmek demektir.⁸⁰ Bir tasavvuf ıstılahı olarak seyr u süluk, Allah’a vasıl olmak için kulun, benliğini kötü huylardan temizleyip iyi huylarla bezeyebilmesi için, manevi yola girmesidir.⁸¹

İnsanoğlu iyilik yaparak, ibadetle, hayırla arınıp, temizlenir, olgunlaşır. Hayatta kötü insan yoktur yalnızca kendini bulamamış, içindeki güzellikleri ortaya çıkaramamış insan vardır.

Sabri Tandoğan, manevi tekamül için özün özü sayılabilecek reçeteyi şöyle açıklar: “Allah’ı sevmek, Peygamberi sevmek ve gerek Kur-an’ı Kerim’i, gerek Hadis-i Şerifleri ömür

⁷⁸ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 5, s. 122.

⁷⁹ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*.

⁸⁰ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Otto Yayınları, Ankara 2015, s. 448.

⁸¹ Ebû Nasr es-Serrâc et-Tûsî, *el-Luma’* (İslâm Tasavvufu), İstanbul 1996, çev. H.Kamil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, s. 456.

boyu aşk ile heyecan ile okumak. Çünkü dünyada hiç kimse Hz. Muhammed kadar insanları anlayamadı ve onun kadar insan ruhunun derinliklerine inemedi” Ona göre Hz. Peygamber (sav) ve onun yolundan giden veli zatların sundukları ortak hayat prensipleri şunlardır: “Az yemek, az konuşmak, az uyumak, sabır, şükür, kanaat, insanları sevmek ve onlara yardım etmeyi bir aşk haline getirmek.” Tandoğan Efendi bunlar olmadan, hayatta kimsenin mutlu olacağına inanmadığını söyler”⁸²

2. ŞERİAT-TARİKAT-MARİFET-TEVHİD

Şeriat sözlükte, “yol, su kanalı” manasına gelmektedir. Dinin zahiri yönü ile ilgili kaideleri veya dinin hukuk kuralları olarak da tanımlanır.⁸³

Tarik ve tarikat Arapçada “yol, hâl ve durum” gibi manalara gelmektedir. Istilahta ise Allah yoluna giren salik ve dervişlerin takip ettikleri yol manasındadır.

İlim, kelime manası olarak, bilmek, bir şeyin hakikatini idrak etmek, yakinen tasdik etmek demektir.⁸⁴ Marifet terimi ise sözlükte, sezgi, iç tecrübe, hissetme ve yaşama yoluyla peş peşe oluşarak idrak etme, anlama, kavrama, bilme, hakikate vâkıf olma, görüp yaşayarak ve tadarak elde edilen bilgi olarak tarif edilir.⁸⁵

Şeriat, tarikat, marifet ve tevhid dinin temel kavramlarıdır. Din ise sadece bir ceza hukuku veya siyasi ideoloji değildir. Din bir hayat felsefesidir ve maneviyat alemidir. İnsanın kökeni de maneviyattır.⁸⁶

⁸² Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*.

⁸³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri*, s. 461.

⁸⁴ Tehânevî, *Keşşâf*, I, 1055; Fîrûzâbâdi, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, IX, 151.

⁸⁵ Ragıb, *İsfehânî, Müfredât*, s. 560; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 236.

⁸⁶ Kılıç, Mahmut Erol, *Geleneğin Peşinde*, İnsan Yay., İstanbul 2024, s. 92

Hucviri *Keşfü'l-mahcub* isimli eserinde Allah cc ile ilgili marifeti iki bölümde ele alır: Biri ilmi, diğeri halle ilgili olandır. İlmi marifeti bütün dünya ve ahiret hayırlarının aslı ve esasıdır.⁸⁷

Tandoğan'a göre ilim bilgi hamallığı demek değildir. Hz. Ali'ye (r.a.) ait "İlim bir nokta idi onu cahiller çoğalttı." sözünü kullanan Tandoğan kişiyi hayatın özünden, ruhundan uzaklaştıran malumatlardan kaçınmak gerektiğini ifade eder. Kişinin öğrendikleri aile hayatında, iş hayatında, sosyal hayatta faydalı olmuyorsa, problemlerine cevap veremiyorsa bu bilgiyi zaman kaybı olarak değerlendirir. Okullarda, üniversitelerde insana yaşamda pratik olarak işine yarayacak şeyler öğretilmesi gerektiğini düşünür.⁸⁸

Tandoğan Efendi'ye göre ilimden maksat kişinin kendini bilmesidir. Bu nedenle Yunus Emre'nin

"İlim ilim bilmektir,

İlim kendini bilmektir" sözünü sıklıkla sık hatırlar.⁸⁹

Tandoğan'a göre tasavvufi bilgi ve kişinin kendini bilmesi en önemli ihtiyaçtır. Kişi tefekkür edip, mukayese yapamıyorsa, hissedemiyorsa ona göre üniversite profesörü bile olsa bir faydası olmayacaktır. İlim insana bu vasıfları kazandırmalıdır. Tandoğan, 200 yıldır Türk toplumunun tarihte örneği görülmemiş aydın ihaneti içinde olduğunu söyler. Kendi tarihine, sanatına, dinine, geleneklerine, kendine düşman bir sözde aydın topluluğunun varlığından söz eder "Allah bizi sahte aydınlardan korusun" şeklinde dua eder.⁹⁰

Tasavvuf istilahında tevhid; cem ve farkın bir olması, Allah'ın zatını akılla tasavvur olunan, zihnen hayal edilebilen her şeyden uzak tutmak diye tarif edilmektedir.⁹¹ Cüneyd-i

⁸⁷ Hucviri, *Keşfü'l-Mahcub (Hakikat Bilgisi)*, Dergah yay., İstanbul 1982, s. 397.

⁸⁸ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 4 (İlim bir nokta idi)

⁸⁹ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 4 (İlim bir nokta idi)

⁹⁰ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 4 (Aydın kimdir)

⁹¹ Ebû Hazzâm, Enver Fuâd, *Mu'cemu'l-Mustalahâti's-Sûfiyye*, Beyrut 1993, s. 64.

Bağdâdî'ye (ö. 297/909) göre tevhid, kadim ve ezelf olanı, fâni ve sonradan yaratılmışlardan (muhtesten) ayırmak ve tek bırakmaktır.⁹² Tandoğan tevhidi şöyle tanımlar: “Tevhid Arapça bir kelimedir; birleşmek, birlemek, biraraya getirmek demektir. Bazı bilim adamları tevhidi, Allah'ın zatını, akılla tasavvur olunan, zihni olarak hayal edilebilen şeylerden uzak tutmak diye tarif ederler.”⁹³

Kuşeyri, saf bir tevhid inancına sahip olmadan saf bir ibadete ulaşılamayacağını söyler.⁹⁴ Buna göre tevhid inancı dinin temelini oluşturmaktadır.

Tandoğan'a göre tevhid, Resûlullah'ın (sav.) ve onun çizdiği yoldan gidenlerin yoludur; kulun ve Allah'ın iradesinin bir noktada birleşmesidir. Bu şekilde kulun iradesi Allah'ın iradesinde erimektedir. Tevhidle kesrette vahdet olayı gerçekleşmekte, yani kalp Hakk'la kalıp, halkla meşgul olmaktadır. Bu tevhid halini yaşayan kişi namaz-ı daimûn içindedir. Yani sürekli namaz halindedir. Bu haldeki kişi her an her yerde Rabb'iyle beraberdir. Her an kalbinde Hakk'ladır. Her an Resûl'ün izindedir. Tevhid aynı zamanda kişinin işiyle gücüyle meşgul olması, ekmeğini kazanması, eşi dostu, çoluk çocuğu ile toplum içinde yaşamasıdır.⁹⁵

“İnsanlar ifrat ve tefrit arasında bocalıyorlar. Onun için insanlık âlemini bu çırpınışlardan, bu çelişkilerden kurtaracak tek yol, Resulullah Efendimizin gösterdiği tevhid yolundan başka bir şey değildir. Çünkü bugüne kadar gördüklerimizin hiçbiri insanları huzura ve mutluluğa götürücü o büyük sentezi, o Muhammedî Tevhidi ortaya koyamadı. Zavallı insanlar binlerce seneden beri çırpındılar, bocaladılar, sonuçta hüsrarla karşılaştılar... Madde ile mânâ, ruh ile beden, iç dünya ile dış dünya, kadın ile erkek arasında, yalnızca Hz. Peygamber'in getirdiği ilâhi Tevhid, bütünlüğü sağladı, dengeyi kurdu, birliğin, beraberliğin en

⁹² Ebu Abdurrahmân es-Sülemi, *Tis'atu'l-Kutub li Ebî Abdurrahmân es-Sulemi (Kitabu Sulûki'l-Ârifin)*, çeviri ve notlarla birlikte neşr. *Tasavvufun Ana İlkeleri Sulemi'nin Risâleleri*, Süleyman Ateş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1981, s. 156.

⁹³ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 10, s. 9.

⁹⁴ Kuşeyri, *er-Risale*, s. 84.

⁹⁵ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 10, s. 9.

güzel çiçekleri ortaya çıktı. Ancak Hz. Peygamber'e aşkla, inançla, iman bütünlüğü ile bağlı olanlar, her iki dünyalarında güzelliği yaşayacaklar, mutluluğu tadacaklardır. Ne olur bugün ıstıraplar içinde çırpınan insanlar bu gerçeği görebilseler. Bu gerçek aklın yolu, mantığın yolu, ışığın yolu, güzelliğin yoludur. Körlere körlere yol gösterirlerse, hepsinin gideceği yer uçurumdur. Nitekim öyle oluyor. Milyarlarca insan kardeşimiz bu gerçeği görmemekte ayak diredikleri için, dünyaları da, ahiretleri de zehir oluyor.”⁹⁶

Tandoğan'a göre tevhidin ışığı güneş ışığı gibidir. Tevhid ışığından yoksun gönüller zulmet ve karanlık içinde kalırlar. Karanlıktan hoşlanan yarasa ruhlu kimseler tevhidi sevmezler. Tevhid ehli insanlar dünyada da ahirette de cenneti yaşarlar. Hz İbrahim (as) ateşte iken cenneti yaşamıştır.⁹⁷ Dolayısıyla insanın mutlu olması için hayata ve olaylara tevhidin ışığı açısından bakmak gerekmektedir. Tevhidin güzellikleri ve incelikleri içinde yaşamak soğuk-sıcak, yaz-kış, madde-mana birlikteliği ile olabilir. Yani eksi ve artı birlikteliğiyle tevhidi yaşamak bizi mutlu ve bahtiyar edecektir.

3. TARİKAT ADAP VE ERKÂNIYLA İLGİLİ KAVRAMLAR

3.1. Zikir

Tandoğan Efendi zikri ayetlere ve hadislere bağlı kalarak ortaya koyar. Konuyu açıklarken dille zikir, gönülle zikir, hem dil hem gönül hem de bütün azalarla yapılan zikir şeklinde klasik tasavvuf kitaplarındaki tasniften faydalanır.⁹⁸

Tandoğan Efendi'ye göre zikretmek gönül âleminde karanlıkları giderir. Basiret gözünü açar. Zikir gönlün cilasıdır. Zikretmenin sevabı yazılamayacak kadar büyüktür. Zikir anında Allah'la kul arasındaki bütün perdeler kalkar. Tefekkür ve zikr-i dâimi ile ruh arınır,

⁹⁶ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 7 (Tevhidin Güzelliğinde Yaşamak)

⁹⁷ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 10, s. 10.

⁹⁸ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 3 (Zikir)

temizlenir, güzelliklerle dolar. Marifetullahın önündeki perdeler kalkar. Zikirle kalp huzura kavuşur. Huzurda olanlar huzurun tadını alabilirler.⁹⁹

Zikirde iki türlü hatırlama vardır.

1. Unutulan Şeyi hatırlamak
2. Unutmamak için sürekli hatırda tutmak.,

Tandoğan Efendi'ye göre zikirde ulaŐılmak istenen birinci manadır. İkincisi buna yardım eden unsurdur. Zikirdeki esas unsur misakta yani elest bezminde Allah'a verdiğimiz s ze sadık kalmaktır. Buna ters düŐmek ise ahdi bozmaktır.¹⁰⁰

Gerçek zikir çoklukta birlik ve kalabalıkta uzlet sırrına ermiŐ yüce insanların zikridir. Zikir erbabı akıl üstü bir bilme ve kavrama gücü olan ledün terbiyesi görmüş mana erleridir. Gönül sahipleridir.¹⁰¹

Kur'an-ı Kerim'in bizzat kendisi zikirdir. Dolayısıyla Kur'ân okumak da bir zikirdir. YaratılıŐın gayesi kulluk kulluğun esası ise Allah'ı zikirdir.¹⁰²

Tefekkür ise aklın zikridir. Tevhidin akli boyutudur. İbadet azaların zikridir. Zikir topyek n her Şeyin yani fitratın, hayatın, kâinatın sırrıdır. Zikir mahl katın ortak dili ve Őifresidir. Elest bezmi zikri anlamaktır. Ruh zikre aŐıktır. Ruhun gıdası Allah zikridir. Zikrin aksi gaflettir. Gaflet yaratılıŐ hikmet ve gayesine aykırı davranmaktır. Buhranlarımızın temel nedeni gaflet nedeniyle kişinin Rabbinden uzaklaŐmasıdır.¹⁰³

⁹⁹ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 3 (Zikir)

¹⁰⁰ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 3 (Zikir)

¹⁰¹ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 3 (Zikir)

¹⁰² Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 3 (Zikir)

¹⁰³ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 3 (Zikir)

3.2. Murakabe

Murakabe; bakma, gözetme, gözaltında bulundurma, kendi iç âlemine bakma, dalıp kendinden geçme, dikkati belli bir noktaya toplama manalarına gelir. Tasavvuf ıstılahında ise Allah'ın her an, bütün hâl ve davranışlara vâkıf olduğunun şuur ve idraki içinde olmaktır.¹⁰⁴

Tandoğan Efendi murakabe halini tavsiye sadedinde günümüzde anlaşılacak sade dille şöyle anlatır:

“Her an Allah'la beraber olmaya çalış. Camide, evde, sokakta, çarşıda, pazarda, ekmeğin parını kazanırken hep Allah'la beraber ol. Sakın ha, Allah'tan başkasından bir şey bekleme. Veren O'dur. Nakışı değil, nakkaşı gör. Her yere Allah ile git. Birinden iş talep etmeye giderken, Allah'ım dilerse, bu iş olur, de. Olmazsa, ona darılma. Çünkü ona yaptırmayan Allah'tır. Demek ki, daha vakti, sırası gelmemiş, de. Ne olur, kapı kapı dolaşma; bil ki, bütün muratlar sendedir. Mahlûktan mahlûka dönen, sonunda dolap beygiri gibi olur. Mâsivadan Allah'a göç, Allah'a dön. Bütün seyirler onda sona erer. Allah'ın nûrunu kimse söndüremez. Onu söndürmek isteyenler, helâk olacaklardır. İslâm'ın sahibi Allah'tır.”¹⁰⁵

3.3. Sohbet

Sohbet kelimesi, bir kimse ile dostluk kurup onunla yâr ve hem dem olmak manasına geldiği gibi; buluşmak, beraber oturmak, beraber yürümek, konuşmalar bile birinin diğerine kavuşması veya onu görmesi gibi manaları da ihtiva eder.¹⁰⁶

Tandoğan Efendi, sohbet kelimesinin kökeni hakkında bilgi verir. Ona göre Arapça bir kelime olan sohbet arkadaşlık yapmak, konuşmak görüşmek anlamlarına gelir. Sohbet kişiyi Allah'a ulaştırır yollardan biridir. Sohbet kişiyi manevi tekâmül yüceliklerine ulaştırır.

¹⁰⁴ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri*, Kocabalı Yayınevi, İstanbul 2015, s. 255-256; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri*, Otto Yayınları, Ankara 2015, s. 343.

¹⁰⁵ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 5, s. 19.

¹⁰⁶ Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, I, 99; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 807; Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, I, 404.

Sohbette anlatan ve dinleyen arasında güzellikler sirayet eder. Sohbetin sonunda dinleyenin kalbinde kitaplarla anlatılamayacak incelikler, nur dolu ışıklar, haller meydana gelir. Çene almak, gevezelik etmek sohbet etmek manasına gelmez, sohbette ciddiyet vardır. Zarafetin olmadığı yerde sohbet olmaz. Belirli bir kültüre, ruhi kıvama gelemeyenler sohbet edemezler. Yerinde ve zamanında konuşmak çok önemlidir. İnsan için en acı Şey kendi hayatında mahpus kalmasıdır. Gerçek bir sohbet bu kapıyı açan bir anahtar gibidir.¹⁰⁷

Sabri TandoĒan Efendi, sohbeti insanın iç huzurunun ve b htanlardan kurtuluşunun çaresi olarak görür. Bir araya gelince sadece sıkıntı günlük sorun, Őik yet ve dedikoduların gündeme gelmesinin sohbet deĒil gerçek sohbetin insanın kendini aşması ve k inatla birleşmesi ve bu Şekilde mutluluĒa ulaşması olduĒunu belirtir. Sohbetlerin gönül sohbeti olması gerekliliĒi ve sohbetin irticalen olması gerektiĒi üzerinde durur.¹⁰⁸

Velilerin sohbetleri, insanın dünyaya dalmaktan, günlük hayatın sorunlarından uzaklaşarak varoluş nedenini hatırlatmak ve insanı gaflet uykusundan uyandırmak kendi içindeki ebedi ışığı göstermektir. Sohbet insanı kendi dar benliĒine hapsolmaktan kurtararak bütün varlıkla ve Allah'la dost eder.¹⁰⁹

TandoĒan Efendi insanın tek m l nde sohbetin önemine dikkat çeker. Sohbette meşrep farkının önemli olmadığını belirtir. Bu konuda taassup gösterenleri ise tenkit eder. Her meşrepten insanın başka meşrepten olanların sohbetine katılmasında bir beis görmez. İnsanların iki sigara vs kötü alışkanlıklarının sebeplerinden birinin de gerçek sohbetlerden uzak durmak olduĒuna dikkat çeker. Ona göre sohbetlerde insan dünyaya niçin g nderildiĒinin farkına varır, varoluş amacını sorgular.¹¹⁰

Sabri TandoĒan Efendi'nin sohbetiyle alakalı Nermin Yılmaz Hanım Şunları söyler:

¹⁰⁷ TandoĒan, *Gönül Sohbetleri*, c. 10, ss.52-53.

¹⁰⁸ TandoĒan, *Gönül Sohbetleri* 1.

¹⁰⁹ TandoĒan, *Gönül Sohbetleri* 1

¹¹⁰ TandoĒan, *Gönül Sohbetleri*, c. 14, ss.45-47.

“Sabri Tandoğan’ın sohbetlerinde bulunmak başlı başına bir güzelliği, bir ilim ve sanat olayıydı, onu bir kere de olsa gören ve dinleyen insanın bütün dünyası değişirdi, artık o günden itibaren hayata ve insanlara farklı bakar, eşyadan olaylara kadar her şeyi farklı algıladı.”¹¹¹

3.4. Sükût-Az Konuşma

Sabri Tandoğan Efendi neredeyse her sohbetinde Peygamberimiz’in (sav) “Ya hayır söyle ya sus”¹¹² hadisini hatırlatmış. Yalnızca bu kelamın bile insanın mutlu ve mesut bir hayat yaşayabilmesi için kâfi olduğunu, sadece bu sözü yaşamanın kişiyi velayet makamına götüreceğini ifade etmiştir.¹¹³

3.5. Oruç/Orucun Gayesi

Tandoğan’a göre orucun amacı Allah’a yakınlığa ulaşmaktır. Allah’ın yakınlığına yalansız riyasız, samimi olarak kendini verir. Nefsaniyet karanlıklarından aydınlığa hicrettir. Aşktır niyazdır. Orucun ahlak ve irade terbiyesi bakımından değeri yücedir. Oruç insana sabrı tahammülü öğretir. Oruç insanın ruhunu arındırır. Günlük hayatın çekişmelerinin, mücadelelerin, oyunların gölgelendirdiği insan ruhunu bayağılık ve basitliklerden uzaklaştırır. Oruçla beden ruh üzerindeki baskısı azalmaktadır. Oruç, nefse karşı cihattır.¹¹⁴

4. HALLER MAKAMLAR

4.1. Takva

Marifetin en önemli meyvesi takvadır. Zira; marifeti eksik olanın yani Allah Teala’yı layıkıyla bilmeyenin takvası da eksiktir. Takva sözlükte, Allah’a boyun eğerek, azabından

¹¹¹ Nermin Yılmaz, *Gönül Sohbetleri Ajandası*, Ankara trs., Sabri Tandoğan Kültür Sanat ve Edebiyat Derneği, s. 4.

¹¹² Buhari, Edep, 31,85, Rikak, 23.

¹¹³ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 5, s. 93.

¹¹⁴ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 1, s. 124-125; Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 9, s. 103.

sakınmak, cezayı gerektiren davranışlardan nefsi uzaklaştırmak suretiyle korunmak şeklinde tarif edilmektedir.¹¹⁵

Tandoğan Efendi takvayı Allah'ın himayesine girmek, yasaklarından kaçınmak, emirlerine koşmak suretiyle Allah'a sığınmak, azabından korkmak, lütuflarına nail olmaya gayret etmek olarak tanımlar. Ona göre; kaçmak, korunmak, sakınmak, edepli ve dikkatli olmak, uyanık olmak ne tam bir güven ne de tam bir ümitsizlik içinde olmak, ancak Allah'ın kanunlarına riayetle mümkündür. Takvâ yolunda ilerlemek, ancak Kur'an-ı Kerim'e ve Sünnet-i Resûl'e uymakla mümkün olur. Kur'an'ın ve Resûl'ün yolunda gidenler de güzel örnek olarak, takvâ yolunda yürümek isteyenlere faydalı olurlar. Dünyada ve âhirette huzurlu olmak isteyenler, takvâ yoluna girerek, içlerini de, dışlarını da gül haline getirirler. Kendileri gittikten sonra da, kokularını bırakırlar.¹¹⁶

Tandoğan Efendi'ye göre takvanın en yüksek derecesi Allah ile daimi beraberlik duygusu içinde bulunmaktır. Onun konuyla ilgili şu ifadeleri ne kadar güzeldir: “Her an, her zamanda ve mekânda Allah ile beraber olanlar, onun zikri ile dolu olanlar için, hayat sonsuz güzellikler kazanır. Bilir ki, “Nereye bakarsa baksın, Allah'ın vechi oradadır.” Evde, işte, çarşıda, pazarda, yemek yerken, su içerken, konuşurken, susarken, okurken, yazarken, bir çiçeğe, bir böceğe, bir karıncaya, bir kelebeğe, duran bir buluta, uçan bir kuşa bakarken O'nunla beraber olanlar için, hayat bir cennet değil midir? “Siz nerede olsanız, O sizinle beraberdir” buyurulmuyor mu? “Ey imân edenler, Allah'a karşı, hakikî bir takvâ içinde bulununuz ki, tam bir müslüman olarak ölesiniz.”¹¹⁷ Âyet-i Kerime'sini hepimizin her gün okuyarak, sonsuz mânâ derinliklerine, biraz daha yaklaşmamız gerekiyor.”¹¹⁸ Kişi zorlukta da

¹¹⁵ Curcânî, *Ta'rifât*, s. 90; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 342.

¹¹⁶ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 5, s. 34.

¹¹⁷ Ali İmran, 3/102

¹¹⁸ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 5, s. 36.

bollukta da müttaki olabilmelidir. En güzel rızık takvadır. Dünya ve ahiret takva sahipleri için emin ve güzel bir mekandır.¹¹⁹ Tandoğan Efendi takva ile ilgili şu açıklamalara yer verir:

“Hikmetin başı, Allah korkusudur. Takvâya devam edenler, Allah’ın emirlerini tutup, nehiyelerinden kendilerini koruyanlar, Allah yolunda cihad edenler, Allah’ı çokça anıp, dillerini tutanlar, ya hayır söyleyip, yahut susanlar, bolluk zamanında şımarmayıp şükürlerini artıranlar, darlık zamanında isyana gitmeyip sabredenler, ne güzel insanlardır. Kalpte Allah’tan gayrı ne varsa çıkarıp, onların yerini Allah’ın nûru, tecelliyatı ilâhi ile dolduranlar, ne yana bakarlarsa orada Allah’ı görenler, takvâ yolunda yürüyenlerdir. Kur’an-ı Kerim’in yüz elli yerinde takvâ geçmektedir. Müslümanlar takvâya dâvet edilmektedir. Her iki dünyada huzurun, mutluluğun, güzel yaşamının, yaşamaktan sonsuz bir lezzet almanın yolu, takvâdır. Takvâ ehli öyle ince, öyle zarif, öyle edepli insanlardır ki, mübahlardan haram gibi kaçarlardı, müstehaba farz gibi sarılırlardı, her nimetin O’ndan olduğunun bilinci içinde şükrederler. Takvâ sahipleri, Resûl’ün yolunun bilinci içinde şükrederler. Takvâ sahipleri, Resûl’ün yolunun gerçek yolcularıdır. Şüpheli şeye el sürmeden, nefsinin ondan çekmek, takvâ alâmetlerindedir. Onlar, boş şeylerden, fazla ve lüzumsuz sözden, telâş ve endişeden uzak yaşarlar, sabırlı ve mütedildirler. Onlar, ilmin sadece bilmek değil, yaşamak olduğunu, yaşanmayan bir ilmin insana yük olduğunun bilinci içinde hareket ederler. Ancak yaşanan, uygulanan ilim, insana dünyada şeref, âhirette efendilik getirir.”¹²⁰

4.2. Nübüvvet-Velayet

Haber anlamına gelen “nebe” kökünden türemiş ve dilimizde haberci anlamına gelen “nebi”den türetilerek kullanılan bir kelimedir. Bir peygambere Allah tarafından doğrudan veya melek aracılığıyla vahiy indirilmesi anlamına gelen bu kavram, Kur’an-ı Kerim’de değişik

¹¹⁹ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 5, s. 37.

¹²⁰ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 5, s. 37-38.

yerlerde farklı olarak kullanılmıştır.¹²¹ Veli kelimesi, yakın olan, âşık olan, dost, yardım eden, efendi, köle, arkadaş, komşu, ihsan eden, ihsandan faydalanan... gibi değişik manalara gelmektedir.¹²²

Sabri Tandoğan Efendi insanların müşküllerinin, sıkıntılarının, buhranlarının çözümünü başka yerde değil Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerinde aramamız gerektiğine vurgu yapmıştır. Bununla ilgili şu cümleleri ne kadar dikkat çekicidir:

“Öteden beri hayret ederim; çoğu insan, bir müşkülle karşılaştıkları zaman, bir sorunun içinden çıkamadıkları zaman, paniğe kapılır. Kime başvuracağını bilemez; sağa gider, sola gider, gittikçe artan bir sıkıntı içinde bunalır kalırlar. Acaba bugün kaç kişinin aklına geliyor, benim Peygamberim böyle bir durumda nasıl hareket etmiş, o sorunun çözümü için nasıl bir yöntem izlemiştir. İş lâfa gelince, birçok insanın yanlarına yaklaşılmaz. Efendim ben Peygamberimizi şöyle severim, böyle severim diye. Nice edebiyatlar yapılır, ama önemli olan söz değil iştir. Resulullah Efendimiz bir Hadis-i Şeriflerinde şöyle buyuruyor: “Allah’a kasem ederim ki, hayatta hiç kimse benim kadar acı ve ıstırap çekmedi.” İnceleyecek olursak görürüz ki, çocukluk günlerinden itibaren Kâinatın Efendisinin hayatı nice çilelerle geçmiş, nice dev gibi ıstıraplara göğüs germiştir. İlim ve sağduyu sahipleri bilir ki, Peygamber Efendimiz sâde inanan, temiz Müslümanlar için değil, yeryüzündeki bütün insanlar için tek ve en güzel rehberdir, örnektir. Acaba hangi insan bir sorun karşısında kaldığı zaman, Peygamberimiz nasıl bir davranış tarzı içindeydi diye sordu da, meselenin en güzel hâl yolunu bulamadı? Ne yazık ki, bugün pek çok insan, bu ışıktan mahrûm. Karşımıza çıkan problemlerin hâlli için, olmayacak kimselere başvuruyoruz, onlardan yardım istiyor, medet umuyoruz. Bir düşünelim, acaba akıl

¹²¹ Curcânî, *Ta'rifât*, s. 238; Abdulkâdir el-Bağdâdî, *Usûlu'd-Dîn*, (Dâru'l-Medine), İstanbul 1928, s. 154.

¹²² İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XV, 406-407; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 281.

almaya gittiğimiz insan, kendi sorunlarını çözmüş müdür? Kendi hayatına bir renk, bir ışık, bir güzellik getirmiş midir?”¹²³

Sabri Tandoğan kendi hayatında da yegane ölçü olarak Kur’ân-ı Kerim’i ve Efendimiz’in (sav) sünnetini görmüştür. 1997 yılından 2015 yılına kadar Sabri Tandoğan’ın yakınında bulunmuş olan Nermin hanım bu hususu şöyle anlatır: “Tanıdığım süre içinde kendisini İslâm edebine, inceliğine, Peygamber ahlâkına uymayan bir tek davranış içinde görmedim. Mübârek sultan, her an için saygı dolu, edep ve incelik dolu, son derece dikkâtlı ve uyanık bir ruh hâli içindeydi.”¹²⁴

O, insanların kâinatın Efendisi’nin ışığı olmadan huzuru bulamayacaklarını düşünür. Allah’a giden yolun Resulullah’tan geçtiğini bilmek gerektiğini söyler. Hatta biraz ağır ifade kullanır ve Hz. Peygamber olmadan Allah’a varılacağını söylemeyi bir safsata ya da bir tür budalalık olarak nitelendirir. Sevgilerin en büyüğü Hz. Peygamberi her şeyden daha fazla sevmektir. Tandoğan Efendi şöyle der:

“Bugün Peygamberimizin Hadis-i Şeriflerine omuz silkenler bilseler ki, bir tek Hadis-i Şerifi yaşayıp uygulayabilsek, o bizi velâyet makamına kadar götürür. Örnek mi istiyorsunuz? Hay hay buyurun... Bir tek “Ya hayır söyle, yahut sus.”¹²⁵ Hadis-i Şerifini iş hayatında, aile hayatında, sosyal hayatta gerçekten uygulayın, sonuç almazsanız benden hesap sorun. Peygamberimiz sadece Müslümanlar için değil, yeryüzündeki bütün insanlar için bir hidayet

¹²³ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 5, s. 92; Sabri Tandoğan’ın Peygamber sevgisi ve Efendimiz’in Hadis’lerine gösterdiği ehemmiyetle alakalı Prof. Dr. Mustafa Aşkar Hoca’mızın anlattığı bir hatıra şöyledir: “1995’li yıllarda Sabri Tandoğan Ankara İlahiyat’a gelir; burada bazı öğrencilerle yapılan programdan sonra ayrılırken Prof. Dr. Mustafa Aşkar Hoca’mıza sert, birazda yüksek bir sesle şunları söyler: Mustafa Bey, bazı İlahiyat Fakülteleri’nde Peygamberimiz’in Hadis-i Şerifleri’ne ileri geri bazı laflar söyleyen kişiler olduğunu duyuyorum.. Üzülüyorum. Peygamberimiz’in (sav.) değil Hadisler’inin tamamına sadece bir Hadis-i Şerifi’nine bin tane Sabri’nin başı feda olsun!”

¹²⁴ Nermin Yılmaz, *Yayınlanmamış Notlar*

¹²⁵ Buhari, Edep, 31,85, Rikak, 23.

kaynağıdır, bir güzel örnektir. Peygamberimiz renktir, ışıktır, güzelliştir. Aşkın ve estetiğin en güzel örneğidir. Gerek sözleri, gerek yaşantısıyla tek örnek, tek liderdir. İnsanlar Kâinatın Efendisi'ne gösterdikleri sevginin, saygının ve edebî büyüklüğü oranında büyür, yükselir ve güzelleşir. “Yâ Muhammed! Sen olmasan âlemi yaratmazdım.” ilâhî buyruğu, beni çocukluğumdan beri ürpertmiş, ağlatmış ve düşündürmüştür. Peygamberi delicesine sevmek, devam eden en güzel huyumuzdur. Böyle bir hidayet kaynağı varken, meselelerimizin hallinde başkasından medet ummak, kendimize yapacağımız en büyük ihanet değil midir? Acaba körler, körlere yol gösterirlerse, hepsi birden uçuruma yuvarlanmazlar mı? Bir şairimiz; “Memlekete kıymayın efendiler” diyor. Biz de böyle yapmakla, kendi kendimize kıymış olmuyor muyuz?”¹²⁶

Akıl ve izanın yolu ilmin idrakin yolu Tandoğan Efendi'ye göre Peygamberimizi çok sevmek Onu en büyük rehber olarak benimsemek, hayatta karşılaşılan problemlerde O'na danışmaktır.¹²⁷

Tandoğan Efendi'ye göre; “Ya hayır söyle yahut sus” Hadisini evinde, işyerinde, sosyal hayatında samimi olarak aşkla, inançla, sadakatle uygulayan bir insan, velâyet makamına kadar yükselebilir. Deneyin isterseniz. İnsanları bugün içinde buldukları gaflet denizinden, çirkinliklerden kurtaracak tek yol Peygamberimizin yoludur.

O şu şekilde yakarır:

“Yâ Resulullah, seni çılgınlar gibi seviyoruz. Sana aşığız. Ne olur tut ellerimizden bizim. Çıkar bizi bu karanlık kuyulardan. Bizim de yüzümüz gülsün. Biz de senin yolunun ışığı altında “Sevelim, sevilelim, dünya kimseye kalmaz” diyelim. Yâ Resulullah, sana müştakız, sana muhtacız. Allah bizlere senin yolunda çene kapamayın nasip etsin. Karanlıklarda boğulduk artık. İçinde yaşadığımız zulmet, gönül dünyamızı da kararttı. Sensiz her şey anlamını kaybetti.

¹²⁶ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 5, s. 93.

¹²⁷ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 5, s. 94.

Sensiz her şey güzelliğini yitirdi. Ne olur tut ellerimizden. İçimiz yanıyor, susuzluk içinde kavruluyoruz. Bizler ki sevgiye susuz, saygıya susuz, ilgiye ve şefkate susuz, zavallı, perişan insanlarız. Tut ellerimizden, bizi kurtar. Bizi, iyinin ve güzelin, asil ve yüce olanın yoluna çek. Dünya yeniden hayat bulsun. İnsanlık senin doğuşuna yeniden şahit olsun. Bizleri affet, aşkımızı kabul et yâ Resulullah...’’¹²⁸

4.3. Keramet-İstikamet-Keşif

Keramet, cimrilik ve düşüklüğün zıddı olarak; cömertlik, ihsanda bulunmak, lütufta bulunmak ve izzet anlamlarına gelir.¹²⁹

İstilahta ise Allah dostlarından sâdır olan harikulade hâllere denilmektedir.¹³⁰

Keşif ise bir işi açığa çıkarma, gizli olan şeyin gizliliğini kaldırma anlamlarına gelir.¹³¹

Tasavvuf ıstılahında ise keşf, sufînin akıl ve duyu organlarıyla elde edemediği, gayba ve uluhiyete ait mahrem ve sırrî bilgileri, şüphe olmaksızın sanki gözüyle görüyormuş gibi, kalp gözüyle görmesine denir. Ayrıca, kalp gözünün açılması ve gayb âleminin görülmesini sağlayan hâl olarak da tarif etmek mümkündür.¹³²

Sabri Tandoğan Efendi sürekli insanlara moral ve motivasyon aşılama derdinde olmuştur. Güzel konuşmanın, insanları diriltici bir sufi gönle sahip olmanın gerekliliği üzerinde durmuştur. Ona göre hayatı güzel ve anlamlı kılan gaybın bilgisinin bizde olmamasıdır. Önemli olan anı yaşamaktır. Tandoğan Efendi, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri'nin dizelerini hatırlatır ve şöyle der: “*Hak şerleri hayreyley/ Zannetme ki gayreyley/ Mevlâ görelim neyley/ Neylerse güzel eyler*” mısralarında ne muhteşem bir gerçek anlatılıyor. Hepimiz bunu günlük hayatımızda yaşayabilsek, uygulayabilsek, huzurumuz, mutluluğumuz daha çok artmaz mı?

¹²⁸ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri* 7, Yetiş Ya Rasûlallah.

¹²⁹ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, IX, 170; Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, IX, 464.

¹³⁰ İbrahim Mustafa, *Mu'cemu'l-Vasît*, II, 784.

¹³¹ Zebîdî, Ebû'l-Feyz Muhammed, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Beyrut 1994, XII, 456.

¹³² Serrâc, *Luma'*, s. 339; Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. 121.

Önemli olan, adına hayat denilen çeşitli imtihanlarla dolu şu kısacık zamanda güzel bir ömür sürmek değil midir? Yunus Emre ne güzel söylüyor; “Sevelim, sevilelim, dünya kimseye kalmaz.” Hiçbirimizin ahü vahla geçirilecek bir tek dakikamız dahi yok. Yol uzun. Yük ağır. Bu yükle bu yola dayanamayız. Yüklerden kurtulalım. Hep bir hoşluk, bir güzellik, bir edep ve incelik içinde yaşayalım.”¹³³

4.4. İhlas

İhlas kelimesi Arapçada, bir nesneyi halis kılmak, saf, katıksız olmak, vasıl olmak, riyayı terk etmek, samimi olmak, gösterişi bırakmak, kalbi bulandıracak şeylere kapalı kalma manalarına geldiği gibi; öz, tevhid ve tahsis etmek manalarında da kullanılmıştır.¹³⁴

İstilahta ise kalbi şüpheden arındırmak, kalbi, safasına keder veren şeylerden arındırmak, ibadetlerde Allah’ı kastederek O’nu birlemektir.¹³⁵

Sabri Tandoğan Allah rızası için yapılan iş hangi iş olursa olsun, ibadet olmasa bile ihlasla samimiyetle yapıldığında Allah Teâla’nın o işe ibadet sevabı yazacağını belirtir. İşini ihlasla yapan kişinin kendi iç dünyasında cenneti yaşayacağını ifade eder. Buna göre kişi yaptığı işi veya ibadeti hiçbir karşılık beklemeden sırf Allah rızası için yapmalıdır. Dinin temeli ise ihlastır. İhlas sahibi sadece Allah’a muhabbet duyar, O’na güvenir ve karşılığını sadece Allah’tan bekler.¹³⁶ Sabri Tandoğan bizzat kendisi de hayatı boyunca yaşantısında gösteriştten uzak mütevazı ve ihlaslı yaşamaya dikkat etmiştir. Hayatının her anının ve yaptığı her işin hakkını verme gayreti içerisinde olmuştur.

¹³³ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri* 7, Yürüyeceğimiz En Güzel Yol.

¹³⁴ Râgıb, *Mufredât*, s. 151; Fîrûzâbadî, *el- Kâmûsu ’l-Muhît*, II, 229; Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, II, 1169; İbn Manzûr, *Lisânu ’l-Arab*, VII, s. 26-27; Curcânî, *Ta ’rifât*, s. 4-5; Kâşânî, *İstulâhatu ’s-Sûfiyye*, s. 141.

¹³⁵ Ebû Hazzâm, Enver Fuâd, *Mu ’cemu ’l-Mustalâhati ’s-Sûfiyye*, thk. George Mutri Abdumesih, Beyrut 1993, s. 40.

¹³⁶ http://gonulsohbetleri.net/html/mektup_oku.asp?id=4550&root=4549&replies=True (Okuyucu metktupları, Allah rızası için yapılan iş, söylenen söz ne güzeldir) (Erişim tarihi 02.02.2024)

4.5. Aşk ve Muhabbet

Muhabbet kelimesinin kökü “el-Hubb”dur. el-Hubb, saf sevgi, sevmek, sevimli bulmak, rağbet etmek, aşk, dost gibi anlamlara gelmektedir.¹³⁷ Tandoğan Efendi sohbetlerinde hep sevgiden bahseder. Ona göre sevginin olduğu yerde Allah vardır.¹³⁸

Sevgi bir ilahi titreşimdir. Sevgi insanı yüceltir, temizler ve Allah’a ulaştırır. Sevginin olduğu yerde güzellik vardır. Sevgi hayatın odak noktasıdır. Sevgisiz bir lokma ekmek ve bir yudum su içmemek gerek. Sevgiyle bakır altınlaşır. Sevgiyle hastalar iyileşir. Sevgi saygıyla beslenmelidir. Sevgi bir gıdadır. Sevgisiz insan yaşayamaz. Sevgi parayla satın alınmaz.¹³⁹ Bir sevginin idamesi için sabır lazımdır. İnsanın ekmekten sudan daha fazla ihtiyacı sevgidir. İbadetin zikrin sevgiyle yapılması gerek. Her zerrenin zikrinin güzelleşmesi gösterilen sevgiye bağlıdır. Allah bizi sevgisinden yaratmıştır. Sevgi bizi aşka götürür. Aşk sevginin en ileri şeklidir. Aşk olmadan Allah’a yaklaşamayız. Her zerredeki zikri görmek aşktır. İnançın temeli sevgiye dayanır. Aşk çıkarınca geriye birtakım ritüeller kalır. Tandoğan Efendi’ye göre aşk sevgiden üstündür. Aşk bütün duyguların en üstünüdür ve muhabbetle başlar.¹⁴⁰

4.6. Fakr-Tevazu

Fakr; fakir olmak, malı gitmek, muhtaç olmak anlamlarına gelmektedir.¹⁴¹ Tasavvufi manada ise; salikin, hiçbir şeye malik ve sahip olmadığının şuurunda olması, her şeyin gerçek sahibinin Allah olduğunu idrak etmesidir.¹⁴²

Tandoğan Efendi tevazuyu; Hakk’ın azameti karşısında aczi bilmek, idrakine varmak, kibirli olmamak, kendini yok bilmek olarak tanımlar. Buna göre insanın kendinde varlık

¹³⁷ İbn Fâris, *Mu’cemu Makâyisi’l-Luga*, tah. Muhammed Harun, Kahire 1969, II, 26-28; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, Beyrut 1955, I, 742-746.

¹³⁸ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 14 (Hamd ve şükür üzerine sohbet)

¹³⁹ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 14 (Aşk gelicek cümle eksikler biter)

¹⁴⁰ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 14 (Aşk gelicek cümle eksikler biter)

¹⁴¹ Herevî, *Menâzilu’s-Sâirîn*, s. 28; Asım Efendi, *Kâmûs*, II, 609; Komisyon, *el-Mu’cemu’l-Vasît*, s. 698; Komisyon, *el-Muncid*, s. 589-590.

¹⁴² Süleyman, Uludağ, “Fakr”, *DİA*, XII, 132-134.

görmemesi her şeyi Allah'tan bilmesi gerekir. "Var olan Hak'tır, gayrısı yoktur" anlayışı üzere yaşamasıdır. O bu konuda şöyle der:

"Allah'ın gani oluşunu görüp, kendinin fakir olduğu, âciz olduğu bilincinde olan, kibirden, gururdan kaçıp, Allah'a sığınanlar, tevâzu kapısından girenlerdir. Kim ki Hak'tan gayrıyı görürse, onun kıymeti yoktur. Mü'min Allah'ı metheder, fakat bu methini Allah'tan bir şey istediği için değil, Allah'ı sevdiği için yapar, Allah'ı Allah ile sever ve senâ eder. Allah için ibadet eden, Allah'ın kuludur. Maddî ve fânî vücut, insanı dünyaya bağlar; mânevi ve ebedî ruh, Allah'a yükselmek ister. Kibir, gurur ile tevâzu da böyledir. İnsanoğlu neyi severse, onun peşinde koşar. Yunus, "Neyi sever isen, imânın odur" der. Dünyayı sevenler, dünyayı ele geçirmeye çalışırlar."¹⁴³

Tevazu kişiyi Hakk'a götüren bir yoldur. Tevazu kapısından girmeyenler mutlu ve huzurlu olamazlar. Gönül gam ile kirlenir, edep ve tevazu ile temizlenir. Tevazu her kapıyı açan gizli bir anahtar gibidir. Tandoğan Efendi tevazunun sembolünün su olduğunu ve suyun yukarıdan aşağı aktığını başka sularla birleşip ırmak olduğunu ve akarak denize ulaştığını ifade ederek. Tevazunun zıddı olan kibirle alakalı Yunus Emre'nin şu şiirini misal olarak verir:

Özünden gayrı kimseyi beğenmez

Yüce yerde durur aşağı inmez."¹⁴⁴

Tandoğan Efendi'nin bir okuruna cevaben şu tevazu ifadeleri ne kadar manidardır:

"Değerli okurum ne olursunuz, lütfen istirham ediyorum, şu entelliği bırakalım. O çok bilen aydın havalardan sıyrıalım. Başımız önümüzde her an, her yerde, her zaman edep içinde, tevazu içinde, saygı içinde, incelik içinde bir Müslüman olalım. Bir tek Âyeti bir tek

¹⁴³ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c.5, s. 15-17.

¹⁴⁴ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c.5, s. 15-17.

Hadisi alfabenin ilk harfi olarak hayatımızda yaşamaya çalışalım. İlk hedefimiz edep, tevazu saygı ve incelik olsun.”¹⁴⁵ Tandoğan sözlerine şöyle devam eder:

“Kendimizi kimseden üstün görmeyelim. Yarın Allah’ın huzuruna vardığımız zaman kimin kimden üstün olduğu ortaya çıkar. Zahiri gösterişlere, mevki makam rütbe zenginlik mal mülk farklarına aldırış etmeyelim.”¹⁴⁶

5. MÜRŞİD-MÜRİD

Mürşid, Arapça “irşad” kelimesinin ism-i failidir. Mürşid, vaaz eden, öğüt veren anlamlarına gelmektedir. Sapıklık karşısında doğru yolu gösteren kişiye de mürşid denir.¹⁴⁷ Rüşt, insanlara maslahatlarını göstermektedir. Doğru yola da rüşt adı verilir.¹⁴⁸

Mürid, istemek, irade etmek, yaklaşmak gibi anlamlara gelmektedir.¹⁴⁹ Istilahta ise, nazarı ve iradeyi sırf Allah’a yöneltmek demektir.¹⁵⁰ Mürid, sürekli Allah’ı isteyen, bir an bile Allah’tan başkasına yönelmeyen kişi anlamına da gelmektedir.¹⁵¹ Allah’a vuslatı arzu eden, Allah’ın ahlakıyla ahlaklanmak isteyen kişidir.¹⁵²

Tandoğan Efendi “insan tek başına nefsinin terbiye edebilir mi?” sualine cevaben mürşidin önemine şu şekilde dikkat çeker:

“Manevi bir büyüğün olmadan nefsinin anlayamazsın. Muhakkak bir yol göstericiye ihtiyaç var.”¹⁵³

¹⁴⁵ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c.7, s. 100-101.

¹⁴⁶ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c.5, s. 100-101.

¹⁴⁷ Curcani, *Ta’rifât*, s. 73

¹⁴⁸ Uludağ, Süleyman, *İslâm’da Mürşid ve İrşad Faliyetleri*, İrfan Yay., İstanbul 1975, s. 12.

¹⁴⁹ Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, I, 547

¹⁵⁰ el-Hafni, *Mu’cemu Mustalahati’s-Sûfiyye*, s. 242.

¹⁵¹ Tahânevî, *Keşşâf*, II, 556.

¹⁵² Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 350.

¹⁵³ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 14, ss. 50.

6. TESLİMİYET-EDEP-HAYÂ-MEKARİM-İ AHLAK

6.1. Teslimiyet-Edep-Hayâ

Teslimiyet, Allah'ın emrine boyun eğmek, hoş gitmeyen hususlarda itirazı terk etmek, kazayı rıza ile karşılamaktır.¹⁵⁴Edep, kelime manası olarak, terbiye, iyi ahlak, zarafet, güzel davranış gibi anlamlara gelmektedir.¹⁵⁵ Hayâ özünde; utanmak, çekinmek, kaçınmak, tevazu sahibi olmak, edepli olmak gibi anlamlara gelmektedir.¹⁵⁶

Tasavvufi manada ise hayâ; kınanma endişesi sebebiyle nefsin bir şeyi yapmaktan veya yapmamaktan çekinmesidir. Allah'ın huzurunda davayı ve iddiayı terk etmektir.¹⁵⁷

Sabri Tandoğan Efendi edebi “dinin yarısı” ve “aklın dıştan görünüşü” olarak tanımlar. Edep insan hayatını güzelleştiren, insan hayatına renk, şiir ve şekil katan muhteşem bir tavır alıştır. Edep insanı melekler seviyesine çıkarır. Edepsizlik ise şeytanın çizgisine indirir. Tandoğan Efendi insanlık kültür tarihinde uygarlıkların temelinde edep olduğunu söyler. Japonların kalkınmasının temelinde de işe gönlünü katmak ve edep olduğunu dile getirir. Kişi hangi işle uğraşırsa uğraşsın, onu en güzel şekilde yapmasını edebe bağlar. O, bu konuda şöyle der: “Edep, hayatı kaba ve hoyrat bir yaşama şekli olmaktan çıkarıp, ona bir sanat heyecanı verebilmektir. Edep, insanı insan eden en önemli faktördür. Mevlâna; “Gözünü iyice aç da bak, Kur'an'ın bütün mânâsı edepten ibarettir” buyuruyor. İnsanlık kültür tarihinin en büyük, en yüce insanı Resulullah Efendimizdi. Onun her hâli, her tavrı, her davranışı edebin ta kendisi idi. Bizler de Kâinatın Efendisini kendimize örnek edinin, onun gibi olmaya, onun gibi yaşamaya var gücümüzle, imkânlarımız nispetinde gayret etmeliyiz. Nasıl yemeğe tadını veren tuz ise, hayatı, yaşamayı güzelleştiren, onu bir renk, bir şiir, bir aşk haline getiren de edeptir.”¹⁵⁸

¹⁵⁴ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 491.

¹⁵⁵ Fîrûzâbadî, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, I, 40; Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, I, 134.

¹⁵⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I, 773-778; Curcânî, *Ta'rifât*, s. 65; Süleyman Uludağ, “Edep”, *DİA*, X, 414.

¹⁵⁷ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri*, s. 200; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 162; Çağrııcı, Mustafa, “Hayâ”, *DİA*, XIII, 554-555.

¹⁵⁸ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 6, (İnsan ve Edep)

Tandoğan Efendi dilin, midenin, gözün, ağzın ve kalbin edebinin olduğunu söyler. Ona göre kalbin edebi sükuttur. O ayrıca sohbetlerinde at örneği üzerinden edeple alakalı misaller verir. Yaşadığı bir anı üzerinden verdiği bir misal şu şekildedir: “Rânâ ile yeni evlendik, Rânâ kaptan kızı, denizi çok seviyor. Avşa Adası’na gittik. Tabii biz orada herkesle beraber plaja gidecek değiliz. Bu olacak iş değil. Ne yapıyorduk, bir buçuk saat yürüyorduk. Yürü, yürü, yürü.. Öyle bir noktaya geliyorduk ki Avşa adasında, sinek dahi yok orada. Biz orada denize giriyorduk. Bir gün gene denize girerken, etrafı seyrediyorum, bulutlara bakıyorum, bir yeşil tepe var, orada bir at duruyor. Biraz sonra bir kadın geldi. Atın karşısında soyunmaya başladı. Mayosunu giyecek. At ne yaptı biliyor musun yavrum? Başını çevirdi, arkasını döndü kadına. Ben ağlamaya başladım. At yapıyor bunu. Edebiyat yapmıyorum. Atın edebi olur mu? Olur. At deyip geçmeyelim...”¹⁵⁹

6.2. Mekarim-i Ahlak (Güzel Ahlak) ve Sünnet

Tandoğan Efendi sohbetlerinde güzel ahlak ve sünnet üzerinde çokça durur.¹⁶⁰ Yaşama sanatının ve insanın mutluluğunun bu iki şey temelinde okunması gerektiğini söyler. Kendisi de son derece nazik ve zarif biri olan Tandoğan hayatı boyunca Resulullah Efendimiz’in (sav.) güzel ahlakını yaşama gayreti içerisinde olmuş ve sohbetlerinde hep bu hususa vurgu yapmıştır. Peygamberimizin bir hadisini yaşamamanın kişinin hayatında son derece müthiş olumlu değişimler meydana getireceğini her daim söylemiştir. Onun en çok üzerinde durduğu “Ya hayır söyle ya sus” hadis-i şerifi ile dile getirilen güzel ahlaktır. Kendisi de bu hadisi uygulamış ve hiç boş söz konuşmamıştır. “Hadisler ve hayatımız” başlıklı sohbetinde bunu güzel bir şekilde izah etmiştir.¹⁶¹

¹⁵⁹ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 14 (Gözlerin de edebi var)

¹⁶⁰ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 3, s.7. (Ahlak Güzelliği)

¹⁶¹ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 5, ss.178.

Tandoğan Efendi günümüzde insanın probleminin çözümünün Hz. Peygamber (sav.) ve örnek ahlakı olduğunu ifade eder. Buna göre, sıkıntıdan ve bunalımdan kurtulmanın, yaşama sanatını öğrenmenin, sevmenin, güzelliklerin yegâne yolu Resülüllah'ı (sav.) tanımaktan geçmektedir.¹⁶² Resülüllah Efendi'mizin hadis-i şerifleri eşi bulunmaz mücevherlerdir. Bir tanesi bile okunup öğrenildikten sonra uygulansa, günlük hayata geçirilse, insan hayatına yepyeni bir anlam getirebilir.¹⁶³

Sabri Tandoğan Efendi şikâyet etmenin kalbi hastalık olduğunu topluma da bireye de zarar verdiğini çok kere ifade eder. Bunun yanında haset, kibir, riya, su-i zan gibi huyların/kötü huyların da kişinin mutlu olmasının önünde engeller olarak görür.¹⁶⁴

Sabri Tandoğan Efendi hırs ve israfın zararlarından kanaatin ve tasarrufun faydalarından bahseder. Kanaati hadis-i şeriften mülhem “bitmez tükenmez bir hazine”¹⁶⁵ olarak nitelendirir. Gezip gördüğü Avrupa ülkelerinden ve Japonya'dan misaller vererek kanaatin önemine dikkat çeker. Tasarrufun insan hayatındaki ehemmiyetine değinerek, kişiyi ve toplumu sıkıntıdan kurtaracağını anlatır.¹⁶⁶

Tandoğan Efendi insanın manevi hayatını dedikodu gıybet kadar karartan başka bir şey olmadığını ifade eder. “Gıybet otuz zinadan dana şiddetlidir”, sözüyle hadis-i şerife atıfta bulunur.¹⁶⁷

7. AKIL VE KALP

Akıl kelimesi, yakalamak, tutmak, engellemek, idrak etmek, men etmek, zapt etmek, deveyi iple bağlamak, kösteklemek, cezbetmek, sığınak ve nefsin arzularını bağlayan

¹⁶² Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 5 (Neden Hazreti Peygamber?)

¹⁶³ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 5, Hadisler ve Hayatımız

¹⁶⁴ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 9, s. 21.

¹⁶⁵ Fethü'l-kebir, 2/309.

¹⁶⁶ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 12, Ankara 2018, ss. 18-24.

¹⁶⁷ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 10, s.54.

yükümlülük manalarına gelmektedir.¹⁶⁸ İnsandaki idrak kabiliyeti, kalpte hak ile batılı ayırt eden bir nurdur.

Lügatte; bir şeyi bulunduğu hâlden bir başka hâle çevirmek, bir şeyin özü, ortası, hakikati gibi anlamlara gelmektedir.¹⁶⁹ Tasavvufta ise iki anlamda kullanılır: Birincisi; her insanın sol memesi altında bulunan, çam kozalağı şeklindeki maddi kalptir. Diğeri; ruh ile nefsi-i natika arasındaki nurani yapıda bir cevherdir.¹⁷⁰ Madde ile mananın birleştiği yer, Allah'ın tecelli ettiği mahaldir.¹⁷¹

7.1. Kalb-i Selim

Tandoğan Efendi kalbin mühürlenmesinin sebeplerini şu şekilde sıralar ve izah eder:

1) Haram lokma. Bu o kadar önemli bir husustur ki, haram yiyen bir insan için mânevi tekâmül durur, ne yaparsa yapsın, bir adım ilerleyemez. Haram yiyen insan gaflet, delâlet, ihânet içindedir. Kime karşı? Kendine karşı; kendi aslı, öz vatanına karşı. Haram yiyen insan, haram yediği sürece, hiçbir zaman ruhunun yurdunu ziyaret edemez. Kendi kendine karşı yabancılaşır. Kendi ruh dünyasında bir esir, bir parya olur. Haram yiyen insan, mânevi güzellikleri istese de göremez. Mânevi hakikatleri istese de işitemez. Mânevi yücelikler âlemine istese de yaklaşamaz.

2) Kin, nefret, intikam duygusu içinde, gurur, kibir içinde yaşamak. Bu tür insanlar, yaşadıkları sürece, bu çirkin hallerden tövbe edip uzaklaşmadıkça, mânâ yolunda bir adım ilerleyemezler. İnsanı benlik, egoizm, nefsanîyet kadar kirleten, aşağılatan, küçük düşüren hiçbir şey yoktur. Bizim haram lokmadan sonra kendimize yapacağımız en büyük kötülük, bu tür negatif duyguların esâreti altında yaşamaktır. İnsan, sevdiği kadar vardır. Sevmek ve sevilme, hayatın en aslı, en yüce, en güzel duygularıdır. Psikolojik araştırmalar bize şunu

¹⁶⁸ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, (I-VIII), tahkik: Mehdî el-Mahzûmî-İbrâhîm Sâmirî, Beyrut 1988, I, s. 159.

¹⁶⁹ Râgıb, *Mufredât*, s. 41; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I, 687; Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, I, 163.

¹⁷⁰ Kâşânî, *Istîlâhatu's-Sûfiyye*, s. 145.

¹⁷¹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 264.

gösteriyor: Sevmeyen ve sevilmeyen insanda şahsiyet de teşekkül etmiyor. Şartlar ne olursa olsun, bir hoşluk, bir mutluluk, bir güzellik yaşanmıyor. İnsanlar hayatta sevgileri kadar var, sevgisizlikleri kadar yokturlar.

3) İnsanları kalplerinin mühürlenmesine götüren üçüncü husus; şefkât, merhamet, acımak duygularından yoksun oluşlarıdır. Yerde olanlara acımayanlara, onlara sevgi ve şefkât duymayanlara, göklerde olan melekler de acımazlar. İnsanoğlu “ben” dediği sürece, “benim” dediği sürece, “bana ait” dediği sürece kendi istikbâlini kendi karartır. Ancak “sen” diyebilenler kendi nefsanî duygularından, bencil hırslarından uzaklaşabilir. Allah rızası için, hiçbir karşılık beklemezsiniz, hiçbir menfaat ummaksızın başkalarına el uzatabilenler huzurun, mutluluğun, aydınlığın ve ışığın yolunda yürüyebilirler. En güzel ibadetlerden biri de, Allah rızası için hizmet duygusudur. İnsanların en güzeli, en değerlisi, başka insanlara Allah rızası için hizmet edendir. Yalnız kendini düşünen, nefsi için yaşayan insanlar, ne aile içinde, ne iş muhitinde, ne de sosyal çevrede hiçbir zaman sevgi, saygı, ilgi göremezler. Başkalarına hizmet duygusundan uzak yaşayan kimseler, daima bir karanlık içinde, kendi cehennemlerini kendileri yaşarlar. Allah'ı ve onun yüce Resulünü en çok memnun eden hususlardan biri de başkalarına karşı gösterilen sevgi, saygı, hoşgörü ve hep bir hizmet duygusu içinde yaşamaktır. İnsanlar, sabahleyin gözlerini açtıkları andan itibaren, acaba kime nasıl faydalı olabilirim, hangi gözü yaşlı insanın ıstırabını paylaşabilirim, hangi açığı doyurabilirim, hangi fakir kızın çeyizine yardımcı olabilirim, hangi fakir bir çocuğu okutabilirim diye düşünseler, nice hastalıklardan kurtulurlar, nice karanlıkları aşmış, nûra kavuşurlar.

4) İnsan kalbini mühürlenmeye götüren sebeplerden biri de gıybettir. Gıybet ile insanlar neler kaybettiklerini bir bilseler, vebadan kaçır gibi ondan uzaklaşırlar. Gıybet edenler kadar gıybeti dinleyenler de kirlenirler. Her gıybetinde kalbe en azından siyah bir nokta gelir ve o noktalar çoğalarak gün gelir bütün kalbi karartır. Gıybetin olduğu bir çevrede, eksi elektrik her yeri sarar. Orada hassas insanların, temiz ve güzel insanların nefes almaları bile zorlaşır.

5) Kalbin mühürlenmesine insanları götüren sebeplerden biri de fuhuştur. Fuhuş bakışla başlar, o nedenle bizi fuhuşa götüren her türlü durumlardan uzak kalmaya gayret etmelidir. Fuhuşu konuşmak, fuhuşu yapmak kadar insanları kirletir, özlerinden uzaklaştırır. Mümkün olduğu kadar, seyredilen ve okunanlarda fuhuş görüntülerinden uzak kalmaya çalışmak gerekir. Gerek mümin kadınların, gerek mümin erkeklerin, bu konuda son derece hassas ve dikkatli olmaları gerekir.

6) Peygamber Efendimiz bir Hadis-i Şerifinde: “Allah’ım beni bir an, bir andan da kısa bir zaman, nefsimi bırakma” buyuruyor. İnanan insanların bu hadisi günde en az birkaç kere okumaları gerekiyor. Başboş olmak, avarelik, “bir hayat ve yaşama plânının olmayışı; gerek pencere önünde salak salak bakarak geçirilen zamanlar, gerek caddelerde aptal aptal dolaşarak geçirilen zamanlar, bizi hep negatife, nefsaniyete götüren yanlış hareketlerdir. Hiçbirimizin boşa geçirilecek ne bir saati, ne bir dakikası vardır. Kâinatın Efendisi: “İki günü birbirine eşit olan ziyandadır.” buyuruyor. Hepimizin hedefi her an daha iyiye, daha güzele, daha mükemmele gitmek olmalıdır. Alıp verdiğimiz nefesler bile sayılıdır. Tek istisna olmadan hepimiz, zamanlarımızı iyiye, güzele ve hayra götürmekle yükümlüüz. Zamanını boşa harcayan, hayatını da, dünya ve âhiretini de boşa harcamış demektir. Buna hiçbirimizin hakkı yoktur.

7) Hepimiz, tabi inanan insanlar için söylüyorum; inanmayanlara sözümüz yok, farz olan ibadetlerimizi yapmakla yükümlüüz. İnsanlar ibadetlerini yaparken ne kadar hassas, dikkatli ve özenle, saygıyla, edeple, incelikle hareket ederlerse, istifadeleri de o kadar büyük olur. Hayatlarında bir kere olsun, ne için yaşıyorum, neden dünyaya gönderildim, yaşamaktaki amacım ne olmalıdır demeyenler için, bizim de söyleyecek bir sözümüz olamaz. Kendileri bilirler. Herkes kendi cebinden harcar, yaptıklarının hesabını bir gün kendisi ödemek zorunda kalır.

Tandoğan Efendi bu maddeleri sıraladıktan sonra Cenab-ı Hakk’ın, sevgisinden yarattığı kulunun kalbini mühürlemeyeceğini ifade eder. O mührü vuran, sevgiden, saygıdan,

edepten, incelikten, Allah ve Peygamber aşkından uzakta yaşayan insanların kendileri olduğunu söyler.¹⁷²

7.2. Hikmet

İlim ve kudret gibi hem Allah, hem de insan hakkında kullanılan müşterek sıfatlardan olan hikmet tasavvufta; kulun manevi gücü nispetinde, dış âlemdeki nesnelere hakikatini olduğu gibi bilip, ona göre hareket etmesinden bahseden ilim demektir.¹⁷³ Hikmet kelimesinin felsefi anlamda kullanılışı, Kindî'den öncedir. Tercüme faaliyetlerinin başlangıç döneminde Aristo mantığının bazı bölümlerini Farsçadan Arapçaya çeviren İbnü'l-Mukaffâ (ö. 142/759), hikmeti felsefe anlamında kullanmıştır.¹⁷⁴

Tandoğan Efendi hikmetle alakalı şu bilgileri verir: Hikmet, eşyanın hakikatine ve gizli manasına sevgiyle ulaşabilmektir. Bilinmeyene değil, bilinemeyene varabilmektir. Hikmetle birlikte kalpte bir ışık/nur doğar Hak'la bâtil onunla ayrılır. Güzelle çirkin, asile bayağı, temizle kirli, ışıkla karanlık arasındaki fark bu ışıkla/nurla ortaya çıkıyor. Kişi hikmetle Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmış oluyor. Hikmetle toplum içindeki şerefi yükseliyor kişinin. Kişi sultanların bile ulaşamadığı sevgi ve saygı ile hikmet neticesi sarılıyor.¹⁷⁵

Yine Tandoğan Efendi hikmetin kaynağının dokuzunun uzlette birinin ise sükutta olduğunu haber veriyor. Kişiyi hikmete götüren şeyler:¹⁷⁶

1. Allah dostlarını sohbetini dinlemek,
2. Tefekkür,
3. Eşyanın hakikatini görmeye çalışmak,

¹⁷² Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 6, (Kalbin Mühürlenmesi)

¹⁷³ Serrâc, *Luma'*, s. 93-286-343-344; Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. 87; Kara, Mustafa, "Hikmet", *DİA*, XVII, 518-519; Huart, Clement, "Hikmet", *İA*, X, 31.

¹⁷⁴ Kutluer, İlhan, "Hikmet", *DİA*, s. 506.

¹⁷⁵ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 2. (Hikmet)

¹⁷⁶ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 2. (Hikmet)

4. Edepli olmak,
5. Zarif olmak,
6. Saygılı ve ince olmak,
7. Her zerrede Hakk'ı müşahede etmeye çalışmak,
8. Hayret makamında yaşamak.

Tandoğan Efendi'ye göre hikmet bir aşktır. Yaşanan bir haldir. Ancak kalp ve kafa kirlilerden günahlardan önyargılardan takıntılardan kurtulduktan sonra kalpte hikmet güneşi doğmaya başlar. Allah'tan hikmet isteyen hikmetin kaynağı olur. Hikmet gelince kin haset fesat kıskançlık çekememezlik gider. Hikmetle insanın gözleri doğruyu görür. Hikmete ulaştıkça yüklerden kurtulur.¹⁷⁷

8. NEFİS-RUH

Nefis; ruh, ceset, kan, cevher gibi manalara gelmektedir.¹⁷⁸ İstilahta ise, kulun yerilen ahlakı ve amelleri anlamında kullanılmaktadır.¹⁷⁹ Hayat, his ve irade gücünün taşıyıcısı olan latif, buharlı bir cevherdir. Bu cevher, bedenin aydınlatıcısıdır.¹⁸⁰

Tandoğan Efendi nefisten kurtulmadan Hakk'a vasıl olunamayacağını söyler. İnsan nefsiyle yaşadığı kadar Hak'tan uzaktır.¹⁸¹ İmam Rabbani'de nefsin mahza şer olduğunu, yokluktan meydana geldiğini ve onda hayır namına bir koku bulunmayacağını ifade eder. İmam Rabbani'ye göre nefsin pisliğinden ve cehaletinden dolayı aksetme ve gölge yoluyla zahiri

¹⁷⁷ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 2. (Hikmet)

¹⁷⁸ Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, II, 1031; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu 'l-Muhît*, II, 255.

¹⁷⁹ Kuşeyrî, *Risâle*, s. 167; Nefse muhalefetle ilgili bkz. Uludağ, *Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyri Risâlesi*, ss. 238-241.

¹⁸⁰ Curcânî, *Ta'rifât*, s. 165; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri*, s. 334.

¹⁸¹ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 5, s. 16.

üstünlüklerin kendinde olduğunu iddia eder. Aslı ile sabit üstünlüklerin bulunuşunu kendine bağlar. Kendini, o üstünlüklerin vasıtası ile olgun-kamil- ve hayırlı sanır.¹⁸²

Ruh; bedene hayat veren hoş bir rüzgâr, güç, nefes, soluk, can, nefis, rahat, ferahlama, koku, enerji gibi anlamlara gelmektedir.¹⁸³ İstilahta ise, güzel huyların yeri olan bir latife ve Rabbani bir cevher, ilahî zatın rububiyetinin ortaya çıkardığı nurani bir cevher anlamına gelir.¹⁸⁴

Tandoğan Efendi nefisle alakalı problemin yüzyıllardan beri insanın zihnini meşgul ettiğini ve nefsi tanımanın ve nefsin hastalıklarından kurtulmanın yolunun Peygamber Efendimiz'in (sav) tavsiyelerini dinlemekten geçtiğini belirtir:

“Yüzyıllarca insanların kafalarını meşgul eden bir problem var; nefis, nefsin halleri, nefse karşı takınılacak tavır, nefsi öldürmenin yolları. Nice insanlar bu konuda kafa yormuş, fikir beyan etmiş, öneriler getirmişler. Yüzyıllarca hep bir tema işlenmiş: Nefsimizi nasıl öldürebiliriz? Nefse boğulması, öldürülmesi gereken bir düşman gibi bakılmış. Kimisi açıklıkla, kimisi uykusuzlukla, kimisi insanlardan uzak kalmakla, kimisi bedenine işkence etmekle vakit geçirmişler. Ama ne hikmetse o nefis bir türlü ölmemiş. Her yerde, her dönem hükümran olmuş. İnsanlar sadece ıstırap çekmişler, inlemişler ama nefis mağrur bir totem gibi her yerde başını kaldırmış, dişlerini göstermiş Resulullah Efendimiz gelinceye kadar. Ne zaman Kâinatın Efendisi; “Nefsin senin binek hayvanındır. Ona rıfk ile mülayemet ile muamele ediniz” demiş, ona insan fitratına en uygun çözümü getirmiş. Günümüzde nefis problemi gene bir problem olarak yürürlükte. Boyuna yeni yeni nefsi öldürme teorileri üretiliyor, yolları gösteriliyor. Yıllarca önceydi. Bir sohbet sordular. “Efendim,” dediler, “nefsimizin elinden perişan oluyoruz. Büyük sıkıntılar içindeyiz. Ne yapalım, nasıl edelim de bu işi halledelim?” Cevap

¹⁸² İmam Rabbani, Mektubat, çev. Kasım Yayla, Merve Yay. İstanbul 1999, c. II, s. 488.

¹⁸³ Cevherî, *es-Sıhah*, I, 367; Râgıb el-İsfahânî, *Mufredât*, s. 369-371.

¹⁸⁴ Gazâlî, *İhyâ*, III, 3-4; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 877-879; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri*, s. 403.

verdim. “Değerli kardeşlerim,” dedim, “biz nefsimizle didişmeyi bırakalım. Onu bir kenara koyalım. Kendimiz günlük hayatımız içinde iyiyi, güzeli, doğruyu yaşamaya çalışalım. Onunla öyle meşgul olalım ki, nefsi düşünmeye vakit kalmasın. İşimizle, gücümüzle, meşguliyetimizle, görevlerimizle öyle hemhal olalım ki, o işlere kendimizi öyle adapte edelim ki, nefis de baksın, sonra bu işyerinde grev vardır deyip, gitsin.” İşin özeti bu arkadaşlar. Dinle, ilimle, güzel sanatlarla, düşünce dünyası ile öylesine meşgul olalım ki, nefsin girebilmesi için en ufak bir kapı aralığı kalmasın.”¹⁸⁵

Bir başka sohbetinde Tandoğan konunun ehemmiyetine şu şekilde dikkat çeker:

“Nice yüzyıllar, insanlık nefis problemi ile uğraşmış. Bir “nefsi öldürmek” diye tutturmuşlar, her şey buna göre ayarlanmış, şekillenmiş, biçim almış. Bugün hâlâ Avrupa’yı gezenler bilirler, pek çok yerde manastırlar var. Hayata küsen, hayatla barış, biliş, güzellik içinde yaşayamayan nice insanlar, oralara tıkılıp güya tekâmül etmeye çalışıyorlar. Zavallı insanlar. Manastırlarda, oradaki sevgiden uzak, saygıdan, edepten, incelikten, sanattan uzak havası içinde, nasıl gelişecekler, tekâmül edecekler? İnsan kelimesi üns kökünden geliyor. Ünsiyet yakınlık, beraberlik, bir arada olmak, birbirine sevgi, saygı duymak. Hayat boyu dikkat ettim, ünsiyetten uzaklaşanlar insanlıktan da uzaklaşıyorlar. Nice insan, nefsimi öldüreceğim diye kendine eziyetler etmiş, işkenceler yapmış. Amaç hep nefsi öldürmek. Ama ne hikmetse, Resulullah Efendimiz gelinceye kadar kimse bu işin içinden çıkamamış. Kâinatın Efendisi her konuda olduğu gibi bu konuyu da vuzûha, ışığa, aydınlığa kavuşturuyor. Buyuruyor ki; “Nefsin senin binek hayvanındır. Ona rıfk ile tatlılıkla, yumuşaklıkla muamele et.” Ancak Peygamber Efendimizin yol göstermesiyle insanlık kültür tarihinde en büyük devrim olmuş, insanlar acı ve ıstırap yolundan kurtulup, huzura, mutluluğa, güzelliğe kavuşmuşlardır. Önemli olan nefsi

¹⁸⁵ Tandoğan, Gönül Sohbetleri, c. 7, (Nefsin Hakimiyetinden Nasıl Kurtuluruz)

öldürmek değil ki bu bir edebiyattan başka bir şey değildir, nefis ölmez, onu kimse öldüremez.

Önemli olan onu eğitmek, ıslah etmek, ona güzel bir anlam verebilmektir.”¹⁸⁶

Tandoğan Efendi manevi bir rehber olmadan insanın nefisini tanımmasının mümkün olmadığını ifade eder. Ona göre ayrıca insan nefisine rıfk ile muamele etmelidir. Bazen bir şeyi çok istemek o işle alakalı kişinin büyük imtihanlara maruz kalmasına sebep olabilmektedir.¹⁸⁷

9. BELA-RIZA-SABIR-HAMD-ŞÜKÜR

Bela, hastalık, sıkıntı ve kötülüklerle imtihandır. Sufilere göre bela, Allah’a yakınlık durumuna göre artmaktadır.¹⁸⁸ Rıza ise, razı olmak, memnun olmak anlamlarına gelir. Kalbin, hükmün akışı altında sükûnet içerisinde bulunmasıdır.¹⁸⁹ Tandoğan’a göre rıza Cenab-ı Hakk’ın tüm hükmüne razı olmak, hoşnutluk göstermektir. Rıza en son makamıdır. Bu makama ulaşan Hakk’a kavuşur. Allah kaza ve kaderine razı olana kendi rızasını ikram eder. İyiliğin en büyüğü ise Allah’ın kulundan razı olmasıdır. Tasavvuf yolu ise Tandoğan’a göre rıza kapısıdır. Rıza muhabbet meyvesidir. Rıza kapısı zor bir kapıdır. Üç şey kişiyi hem dünyanın hem ahiretin güzelliklerine ulaştırır. Belaya sabır, kazaya rıza, bolluk halinde şükür ve dua. Rızanın hakikati Allah’ın takdirine itiraz etmemektir. Allah’ın razı olduğuna razı olmaktır. Rıza kalbin sükûnudur. Allah’ın ahkâmına muvafakattir. Allah’tan başka her şeyden tamahın kesilmesidir.

190

Sufilere göre Rabbin sevgisi, belaya rızanın akabinde kazanılmaktadır.

¹⁸⁶ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 7, (Tevhid)

¹⁸⁷ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 14, (Nefsin ıslahı ve insanın tekamülü)

¹⁸⁸ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri*, s. 76.

¹⁸⁹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri*, s. 399.

¹⁹⁰ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 9, ss.90-94.

9.1. Sabır-Şükür

Sabır lügatte, birini bir şeyden alıkoymak, hapsedmek, tutmak ve dayanma gücü anlamlarına gelmektedir.¹⁹¹ Tasavvufta, başa gelen musibetlerden dolayı Allah'tan başka kimseye şikâyetçi olmamak, sızlanıp yakınmamaktır.¹⁹² Şükür, Allah'a övgüde bulunma, yapılan iyiliğin bilinmesi gibi anlamlara gelmektedir.¹⁹³ Tasavvufta ise verilen nimetler sebebiyle, nimeti verene tazime yönelmek demektir. Bu, kalple olabileceği gibi, dil ve azalarla da olabilir.¹⁹⁴

Kuşeyri sabrın kısımlarından bahseder. Buna göre kulun iradesi ile kazandığı şeylere gösterdiği sabır, iradesi haricinde olan şeylere gösterdiği sabır, Allah Teâlâ'nın emirlerini yerine getirmede gösterdiği sabır, nehy ettiğinden uzak kalmada gösterilen sabır, şeklinde sabrın kısımları vardır.¹⁹⁵

Tasavvuf insanın zorlu ve sıkıntılı hayatı için bir cankurtaran konumundadır. Sabrı başarabilen kişi şükretmelidir.¹⁹⁶

Sabır ve şükür ikiz kardeş gibi gören Tandoğan maddi manevi, dünyevi ve uhrevi her şeyin onlarla güzelleştiğini, onlarla anlam ve ihtişam kazandığını söyler ve şöyle der:

“Şükür duygusundan mahrum insanlar, Uhud Dağı kadar altına da sahip olsalar, gene bir türlü doyamazlar, memnun olamazlar, dolayısıyla mutluluktan da, huzurdan da, yaşama sevincinden de nasiplerini alamazlar... Şükür duygusu insan ruhuna renk verir, ışık verir, güzellik getirir. İçinde şükür duygusu yaşanan minicik bir evdeki insanlar, içinde şükür duygusu olmayan bir saray halkından çok daha mesut, bahtiyar ve huzur içindedirler. Öyle insanlar var ki, yedikleri bir dilim ekmek, içtikleri bir bardak su için Allah'a sonsuz şükürler ederler.”

¹⁹¹ İsfahânî, *Mufredât*, s. 274; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 438.

¹⁹² Serrâc, *Luma'*, s. 49; Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. 94; Gazâlî, *İhyâ*, IX, 80.

¹⁹³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 433; Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, II, 447.

¹⁹⁴ Tehânevî, *Keşşâf*, I, 747.

¹⁹⁵ Kuşeyri, *er-Risale*, çev. Süleyman Ulludağ, ss. 266.

¹⁹⁶ Necmettin Bardakçı, *İslam Tasavvuf Düşüncesinin Teşekkülü*, Rağbet Yay., İstanbul 2020, s. 436.

Tandoğan Efendi toplumdaki bedbinlik, yılgınlık, usanmışlık, tükenmişlik. Zoraki konuşan insanlar. Sevgisizlik, saygısızlık, insan sıcaklığının olmaması. Yardım, şefkât duygusunun olmaması. Sürekli bitmek tükenmek bilmeyen şikâyetlerin olmasını. Hayattan, insanlardan, yaşamaktan şikâyetin sabırsızlık ve şükürsüzlük duygusuna bağlar. Şöyle der: “Hangi taşı kaldırırsanız, altından sabır ve şükür çıkıyor. Dinde sabır, ilimde sabır, güzel sanatlarda sabır, devlet yönetiminde sabır, bir ailede mutlu, huzurlu ve sevgi dolu bir havanın oluşmasında sabır, bir işyerinde sıcak, temiz, nezih, şefkât ve yardım dolu bir havanın teşekkülünde sabır.”¹⁹⁷ Mana yolunun ilk harfi şükürdür. Şükür dinin yarısıdır. Şükür ve hamd duyguları olmadan maneviyatta insan bir adım dahi ilerleyemez. Huzurun mutluluğun başlangıcı şükürdür. Şükreden şükür şikâyet edenin de şikâyeti artar.¹⁹⁸

Hamd ise tasavvufta şükürden daha üst bir haldir. Tandoğan Efendi şu şekilde tarif eder: “Allah’ın verdiklerine kayıtsız şartsız teslimiyetten doğan haldir. Verilenlere sunulan saygıdır. Her ne olursa olsun gelenlere “Eyvallah” demektir. Bu bir güzellik, incelik, edeptir. Mademki Hak’tan geliyor o halde başımızın üstünde yeri vardır.”¹⁹⁹ Tandoğan Efendi, hamdin şükürden daha üst ve öte bir hal olduğunu söyler ve hamdi herkesin kaldıramayacağını o yüzden genelin şükürde kalması gerektiğini dile getirir.²⁰⁰

10. İBADET-AMEL

İbadet, boyun eğmek, kulluk etmek ve itaat etmektir.²⁰¹ Amel ve ibadet, imanın iki önemli şahididir. İmanımızın sahih olması için, bu iki şahidin olması gerekmektedir. İlahî

¹⁹⁷ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 6, (Sabrın ve Şükürün güzelliği)

¹⁹⁸ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 14 (Hamd ve şükür üzerine sohbet)

¹⁹⁹ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 14 (Hamd ve şükür üzerine sohbet)

²⁰⁰ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 14 (Hamd ve şükür üzerine sohbet)

²⁰¹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri*, s. 229.

rahmete nail olmak için, yalnız dua yeterli değildir. Amel ve ibadet de gerekmektedir.²⁰²
İsticabe emre itaat demektir.²⁰³

10.1. Dua

Dua, seslenmek, yardım istemek, yalvarmak, davet gibi manalara gelir. Tasavvufi istilâh olarak ise, kulun Allah'a rağbet ederek yönelmesi, O'ndan hayır ve rahmet ümidiyle yine O'na niyazda bulunmasıdır.²⁰⁴ Dua, ihtiyaçların anahtarı, darda kalanların rahatladığı yer ve muhtaçların sığınağıdır.²⁰⁵ Ayrıca dua, ilahî nefesle ses çıkararak bir çalgı olup, Rabbin seslenişine verilen bir cevaptır.²⁰⁶

Tandoğan dua konusunu *Gönül Sohbetleri* kitabının üçüncü cildinde ele alır ve özetle şunları ifade eder: Dua insanın özüyle barışmasıdır. Duayı kesin bir dille yapmak gerekir. Dua, dua eden kişinin bütün benliğiyle duada kaybolduğu andır. Allah katında duadan daha değerli bir şey yoktur. Dua, bir korunma, kaçma ve sığınma olayıdır. Fırtınalı denizde dev dalgalardan gemilerin limana sığındığı gibi insan da duayla Cenab-ı Hakk'a sığınır. Dua Allah'la baş başa olmaktır. Dua için belli bir mekan yoktur, her yerde dua edilebilir. Dua müminin silahıdır. Duanın bizzat kendisi ibadettir.²⁰⁷

11.DÜNYA-YAŞAMA SANATI-ÖLÜM

Sufiler dünyayı genellikle, insanları Allah'tan alıkoyan her şey, imtihan yeri, ahiretin tarlası, geçici, fâni yer,²⁰⁸ insanlara süslü ve güzel görünerek onları kendine çeken ve Allah'a kavuşmaktan men eden çirkin bir varlık olarak²⁰⁹ tanımlarlar. Abdülkadir-i Geylani *Fethü'r-*

²⁰² Ramazanoğlu, *Musâhabe* 6, s. 195.

²⁰³ Ramazanoğlu, *Uhud Gazvesi*, s. 130.

²⁰⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XV, 257; Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, IX, 954.

²⁰⁵ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri*, s. 134.

²⁰⁶ Schimmel, Annemarie, *Tasavvufün Boyutları*, çev. Yaşar Keçeci, İstanbul 2000, s. 192.

²⁰⁷ Detaylı bilgi için bkz. Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 3 (Dua)

²⁰⁸ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 135.

²⁰⁹ Gazâlî, *Kimyâ-yı Saâdet*, İstanbul 1975, s. 240.

Rabbani isimli eserinde kalbe dünya sevgisi ile ahiret sevgisinin sığmayacağını, halkla Yaraticının bir arada olamayacağını savunur.²¹⁰

Tandoğan dünya hayatını ve insanın bu hayatta varoluşunu tekamülle açıklar. Yani insan bu dünyaya tekamül etmeye gelmiştir. Günden güne gelişmek, her gün biraz daha iyiye, güzele, doğruya, mükemmele gidebilmek, kendi aslını bulabilmektir insanın bu dünyada varoluş gayesi. Tandoğan, Özdemir Asaf'ın "Dünya Kaçtı Gözüme" kitabının isminden ilhamla dünyayı gözümüze kaçırmadan sevmek, saymak ve yine çılgınlar gibi alabildiğine sevmek ve bu şekilde Rabbimize dönmek olarak ifade eder dünyayı.²¹¹

Tandoğan dünya hayatını da bir cennet olarak düşünür ve bu dünyanın hep güzelliklerinden bahseder. Bunun için de yaşama sanatı, mutlu olma sanatı ve ümid konularına çok vurgu yapar.

²¹⁰ Abülkadir-i Geylani, *Fethü'r-Rabbâni (İlahi Armağan)*, çev. Abdülkadir Akçiçek, Bedir Yay., İstanbul 2000, s. 151.

²¹¹ Tandoğan, *Gönül Sohbetleri*, c. 9. (Hayat Nedir?)

SONUÇ

Sabri Tandoğan Efendi 1934-2015 yılları arasında yaşamış, etkili bir şahsiyettir. Doğduğu gün olan 17 Ağustos'ta vefat etmiştir. 81 yıl çok dolu ve herkese örnek olabilecek bir hayat sürmüştür.

Onun asıl tahsili hukuk olmakla birlikte, nezaketi, tasavvufi yaşantısı ve tasavvufi bakış açısıyla olayları yorumlamasıyla dikkat çekmiştir.

Sabri Tandoğan Efendi hem Batıyı hem Doğuyu çok iyi bilen bir kişidir. Hayatında ümitsizlik hiç olmamıştır, ümitsizlik ve buhran bataklığında olanlara da pratik ve uygulanabilir çözümler sunmuştur.

Tandoğan tasavvufi manada bir şeyh olmamasına rağmen televizyon, radyo, dergi, gazete, e-posta gibi zamanındaki modern iletişim vasıtalarının hemen hepsini kullanarak insanlara ulaşmış onların soru ve sorunlarına çözümler sunmuştur. Bu şekilde tasavvufta farklı bir irşad profili ve metodu ortaya koymuştur.

Tandoğan Efendi'nin her konuda referansı Kur'an, Sünnet ve büyük sufilerin sözleri olmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber'in "*Ya hayır söyle ya sus*" hadisi hemen her ortamda üzerine vurgu yaparak zikrettiği bir hayat felsefesi olmuştur. Ona göre Akıl ve izanın yolu ilmin idrakin yolu Peygamberimizi çok sevmek, Onu en büyük rehber olarak benimsemek, hayatta karşılaşılan problemlerde O'na danışmaktır.

Yunus Emre, sözleri ile Tandoğan'ın her sohbetinde referans verdiği en önemli sufi olmuştur. Bunun yanında pek çok sūfinin sözlerinden ve hayatlarından kendisi de etki aldığı gibi bir yaşam felsefesi olarak onların sözlerini ve hayatlarını çok sık anlatmıştır.

Tandoğan Efendi insanları irşadda en fazla tasavvuftaki sohbet metodunu kullanmıştır. Sohbetlerinde irticalen konuşmuş ve mevzuyu şiir, menkıbe ve güzel sözlerle çekici ve daha

anlaşılır hale getirmiştir. O aynı zamanda Türkçemizi de çok güzel bir şekilde kullanan iyi bir edip, hatip her şeyden önemlisi bir gönül insanıdır.

Onun hayattaki her konuya tasavvufi açıdan bakması hakkında tez çalışması yapılmasını gerekli kılmıştır.

Bu çalışma Sabri Tandoğan Efendi'nin tasavvufi yönünü ortaya koymuştur. Tandoğan Efendi'nin farklı yönlerinin de ele alınması ve gelecek nesillere tanıtılması elzem olduğu kanaatindeyiz. Bu manada yaptığımız çalışma böylesine önemli bir şahsiyeti bir nebze olsun tanıtmaya vesile olduysa kendimizi bahtiyar addederiz.

KAYNAKÇA

Altıntaş, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, AÜİFY., Ankara 1986.

Aşkar, Mustafa, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, İz Yayıncılık, İstanbul 2015

Bardakçı, Mehmet Necmettin, *İslam Tasavvuf Düşüncesinin Teşekkülü*, Rağbet Yay., İstanbul 2020.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Otto Yayınları, Ankara 2015.

Clement, Huart, “*Hikmet*”, İA, V, 31.

Çağrııcı, Mustafa, “*Hayâ*”, DİA, XVI, 554-555.

Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed, *İhyâu ‘Ulûmi’ d-Dîn*, Mısır trz.

_____, *Kimyâ-yı Saâdet*, İstanbul 1975.

Geylani, Abülkadir, *Fethü’r-Rabbânî (İlahi Armağan)*, çev. Abdülkadir Akçipek, Bedir Yay., İstanbul 2000.

Hucviri, Ebu Osman Cüllabi, *Keşfü’l-Mahcub (Hakikat Bilgisi)*, Dergah yay., İstanbul 1982.

İsfahânî, Ebû Nuaym, *Hilyetu’l-Evliyâ ve Tabakâtu’l-Asfiyâ, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî*, Kahire 1407/1987.

İsfahânî, Râgıb, *el-Mufredât fî Garîbi’l-Kur’ân*, Mısır 1970.

İbn Manzûr, Ebû’l-Fazl Muhammed b. Mukerrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânu’l-Arab*, Dâru Sadır, Beyrut 1990.

İmam Rabbani, *Mektubat*, çev. Kasım Yayla, Merve Yay. İstanbul 1999.

Kara, Mustafa, “*Hikmet*”, DİA, XVII, 518-519.

Kelâbâzî, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk Buhârî, *et-Ta'arruf li-Mezhebi ehli't-Tasavvuf*, Şam 1986.

Kızıltepe, N. Nur, *Hacı Ahmet Kayhan Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı*, KDY Yay, İstanbul 2022.

Kuşeyrî, Abdülkerîm, *er-Risâletu'l-Kuşeyriyye*, tah. Ma'rûf Zerrîk-Abdulhamid Baltacı, Beyrut 1413/1993

Kuşeyri, *er-Risale*, çev. Süleyman Uludağ, Dergah, Yay., İstanbul 1999.

Kutluer, İlhan, "Hikmet", DİA, XVII, 503-511.

Kılıç, Mahmut Erol, *Geleneğin Peşinde*, İnsan Yay., İstanbul 2024

Massignon, Louis, "Tasavvuf", İA., XXII, 26.

Schimmel, Annemarie, *Tasavvufun Boyutları*, çev. Yaşar Keçeci, İstanbul 2000, s. 192.

Sulemî, Ebû Abdurrahmân, *Tis'atu'l-Kutub li-Ebî Abdirrahmân es-Sulemî (Kitâbu Sulûki'l-Ârifîn)*, çeviri ve notlarla birlikte neşr. (Tasavvufun Ana İlkeleri Sulemî'nin Risaleleri) Süleyman Ateş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1981.

Sulemî, Muhammed b. Huseyin el-Ezdî, *Tabakâtu's-Sûfiyye*, tah. Nûreddîn Şerîbe, Mektebetu'l-Hancî, Kahire 1406/1986.

es-Suhreverdî, Ebû Hafs Şihâbuddîn Ömer, *'Avârifu'l-Ma'ârif (Tasavvufun Esasları)*, haz. Hasan Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz, Erkam Yayınları, İstanbul 1990.

Tandoğan, Rana, *Günlüğümden*, Siyasal Yay., Ankara 2003, ss. 272

Tandoğan, Sabri, *Gönül Sohbetleri*, 1-14, Sabri Tandoğan Kültür Sanat Edebiyat Yay., Ankara 2018.

_____, *Bekleyiş*, Denge yay., İstanbul trs

____ *Rainer Maria Rilke*, Ankara, Çağdaş Basımevi trs.

Tûsî, Ebû Nasr Serrâc, *el-Luma' (İslam Tasavvufu)*, haz. Hasan Kâmil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1996.

Uludağ, Süleyman “*İbadet*”, DİA, XIX, 248.

____, “*Dua*”, DİA, İstanbul 1994, IX, 535-536.

____, “*Fakr*”, DİA, XII, 132-134.

____, *Doğuş Devrinde Tasavvuf*, İstanbul 1992.

____, *İslam'da Mürşid ve İrşad Faliyetleri*, İrfan Yayınları, İstanbul 1975.

____, “*Edep*”, DİA, X, 414.

____, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalıcı Yayınları, İstanbul 2005.

____, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi*, Dergah Yayınları, İstanbul 2003.

Yılmaz, Nermin, *Gönül Sohbetleri Ajandası*, Sabri Tandoğan Kültür Sanat ve Edebiyat Derneği trs. Ankara.

____, *Yayınlanmamış Notlar*

<http://gonulsohbetleri.net> (erişim 20.01.2022)

ÖZET

Sabri Tandoğan 17.08.1934-18.08.2015 yılları arasında yaşamış gönül ve fazilet ehli bir şahsiyettir. Sabri Tandoğan çok mte vazı ve dervişane bir hayat yaşamıştır. Onun hayatı boyunca referansları Kur'an Sünnet ve bu istikamette yaşayan Allah dostları olmuştur. Dolayısıyla o sufi kişiliği ve bakış açısı ile ön plana çıkmıştır. Yaptığı sohbetlerde ve konferanslarda bu perspektifle olayları ele almıştır. Biz de bu çalışmamızda böylesine mühim bir şahsiyetin hayatını eserlerini ve tasavvufi görüşlerini ele almayı düşündük.

Tez giriş, iki bölüm ve bir de sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın amacı, kapsamı, önemi, kaynakları hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Sabri Tandoğan'ın hayatı, eserleri ve şahsiyeti ele alınmıştır. İkinci bölümde ise eserlerinden yola ıkarak Tandoğan'ın tasavvufi fikirleri, dşnceleri değerlendirilmiştir. Sonuta ise bulgular ve tespitler ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sabri Tandoğan, Tasavvuf, Sohbet, Edep, Zikir, Tevhid.

ABSTRACT

Sabri Tandoğan is an important person who lived 17.08.1934-18.08.2015 between 17.08.1934-18.08.2015. He lived a very humble and dervish life. His references throughout his life were the Quran, the Sunnah and the friends of Allah who lived in this direction. Therefore, he came to the fore with his Sufi personality and perspective. He discussed the events from this perspective in his conversations and conferences. In this study, we have thought of discussing the life, works and mystical views of such an important person.

The thesis consists of an introduction, two chapters and a conclusion. In the introduction section, information is given about the purpose, scope, importance and sources of the study. In the first part, Sabri Tandoğan's life, works and personality are discussed. In the second part, Tandoğan's Sufi ideas and thoughts have been evaluated based on his works. As a result, findings and determinations were presented.

Keywords: Sabri Tandogan, Sufism, Conversation, Politeness, Dhikr, Tawhid.

EKLER:

EK 1: SABRİ TANDOĞAN EFENDİ'NİN FOTOĞRAFI

EK 2: SABRİ TANDOĞAN EFENDİ'NİN KABRİNİN FOTOĞRAFI

